

У К Р А Ї Н С Ь К И Й Тиждень

№ 6 (378) 13–19.02.2015 р.

Александр Вондра
про викорінення
тоталітаризму

Мюнхенська конференція
з питань безпеки: висновки
експертів

«Донецькі» запитання
до влади

Грузинський досвід
роботи з біженцями

ЗБЕРІГАЙ СПОКІЙ ТА ВИМАГАЙ НОВИЙ ЗАКОН ПРО ВИБОРИ

The
Economist

Featuring selected content
from The Economist

ISSN 1996-1561

06>

9 771996 156002

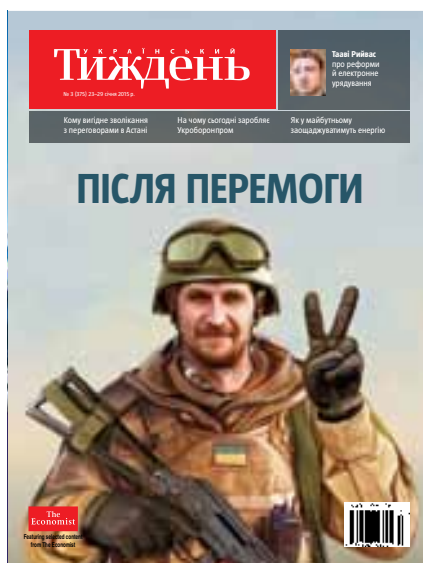

«Світ у 2015» – українська версія щорічного спецпроекту журналу The Economist: аналіз, прогнози на майбутній рік від впливових експертів, політиків і ділових людей. Унікальність української версії видання – це не лише мова, а й акценти на національних проблемах і тенденціях, залучення провідних вітчизняних експертів.

Щонайменше 20% контенту видання буде присвячено Україні. «Український тиждень» уже четвертий рік поспіль спільно із The Economist видає проект «Світ у...», третій рік поспіль наше видання дістає ексклюзивне право в Україні на друк цього спецпроекту. Змістову частину спецпроекту «Світ у 2015» буде традиційно представлено статтями та колонками найвідоміших політиків, посадовців, бізнесменів, аналітиків, громадських діячів та журналістів.

Це забезпечує авторитетність і точність заявлених прогнозів та трендів, сценаріїв розвитку ключових подій ділового світу в 2015 році.

Передплатний індекс «Світ у 2015» 68098

Оберіть зручний для вас спосіб передплати:

РЕДАКЦІЙНА:

у будь-якому банку за наведеними реквізитами.

Повідомте адресу доставки за телефоном 067-407-10-96 (з 9:00 до 18:00, оператор скине Ваш виклик і перетелефонує);

У ВІДДІЛЕННЯХ УКРПОШТИ:

«Український тиждень» за індексом 99319;

«Світ у 2015» за індексом 68098;

ЗА СИСТЕМОЮ PORTMONE:

www.portmone.com.ua

ВАРТІСТЬ РЕДАКЦІЙНОЇ ПЕРЕДПЛАТИ:

«Український тиждень»

- за 1 міс. – 45 грн
- за 3 міс. – 135 грн
- за 6 міс. – 270 грн
- за 12 міс. – 540 грн

«Світ у 2015» – 45 грн

Телефон редакції: 044-351-13-00

повідомлення	отримувач платежу		
	ТОВ «Український тиждень»		
касир	26009000022321		35392656
	поточний рахунок отримувача		код отримувача
	назва установи банку		
	ПАТ «Укрсоцбанк»		
	МФО банку		
	Прізвище, ім'я та по батькові платника		
	Адреса платника, телефон		
	вид платежу: за передплату на журнал		
	період:		
	сума, грн		
платник (підпис)			

** У графі «вид платежу» вкажіть, будь ласка, назву журналу

НА ЧАСІ

Дипломатичний квест
Чи втече Захід від війни

4

Дмитро Крапивенко
про офіційну брехню

7

Коли правила зламані
Учасники Мюнхенської
конференції з питань безпеки
про нові геополітичні реалії

8

Алла Лазарева про те, як сприймають
війну в Україні французька
еліта і прості громадяни

10

«Донецькі» запитання до влади
Олена Стяжкіна про те,
чого правляча еліта прагне
не помічати

12

Слідами вивезеного капіталу
Скільки мільярдів доларів
утратила Україна 2014 року

14

ТЕМА НОМЕРА

Електронний вимикач довіри
Юрій Макаров про вибори в майбутньому

18

Conditio sine qua non
оновлення країни
Володимир Василенко
про те, без чого
неможлива демократія

20

Олександр Черненко:
«Нове виборче законодавство
має бути ухвалено
не пізніше ніж у травні»
Екс-голова КВУ, депутат ВР про зміну
електоральних правил гри

22

Степан Барна:
«Агресія об'єднує людей, а корупція знищує в них віру»
Народний депутат від БПП про перезавантаження влади

24

Майдан через вибори
Чим небезпечний
бунт всередині
України і які альтернативи
йому існують

26

Електоральний «орднунг»
Як стала ефективною
виборча система в Німеччині

28

СУСПІЛЬСТВО

Подбати про своїх
Як Грузія вирішує
проблеми біженців

30

СВІТ

Александр Вондра:
«Для викорінення тоталітаризму
і комунізму потрібно два покоління»
Екс-міністр закордонних справ
Чехії про східноєвропейську
політику і дерадянізацію

32

Yankee, go home!
Хто в Німеччині
«воює» проти США

34

Лінії розлому в Європі
Чи вдасться врятувати євро,
якщо вирішиться проблема
з боргом Греції

36

Ярослав Пешек про посилення
евроскепсису через політику Греції

38

Леонідас Донскіс про те, чому путінізм врешті програв

39

СПАДОК

Уроки американської
революції
Як фермерські колонії
здолали імперію

40

НАВИГАТОР

Книжки для тих, кому болить
Актуальна література воєнної доби

46

Франкі Бландо про те,
чи потрібне Міністерство культури

47

«По багаточисленним просьбам трудящихся»
Як до Криму повернулися Сталін і репресії

48

Ольга Ворожбит
про діалоги
з президентами

50

Тиждень

№ 6 (378) 13–19.02.2015

Засновник ЕСЕМ Медіа ГмбХ

Видавець ТОВ «Український тиждень»

03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

Головний редактор Дмитро Крапивенко

Редакція Наталія Петринська, Анна Корбут,

Алла Лазарева, Олександр Крамар,

Ганна Трегуб, Богдан Буткевич,

Валерія Бурлакова, Станіслав Козлюк,

Юрій Макаров, Роман Малко, Ольга Ворожбит

Директор зі збуту Олександр Грищенко

Директор з реклами Олена Андреева

e-mail: olena.andreeva@tyzhden.ua

тел.: 067-407-10-89

Видається з 02 листопада 2007 року

Свідчення про державну реєстрацію друкованого засобу масової

інформації КВ № 18119-6919 ПР від 30.08.2011 р.

Адреса для листування 03067, Київ, а/с № 2

Адреса редакції 03067, Київ, вул. Машинобудівна, 37

e-mail: office@tyzhden.ua

тел.: (044) 351-13-00

Друк ТОВ «НОВИЙ ДРУК», Київ, вул. Магнітогорська, 1

Свідчення суб'єкта видавничої справи

ДК № 1447 від 28.07.2003 р.

№ зам. 15-0317

Наклад 41 500

Номер підписано до друку 11.02.2015 р.

Виходить щоп'ятниці

Розповсюджується в роздрібній торгівлі

та за передплатою

Передплатний індекс 99319

Ціна договірна

© Український тиждень. Редакція залишає за собою право на літредування надісланих матеріалів без узгодження з автором. Рукописи не повертаються й не рецензуються. Редакція може не поділяти думку авторів. За зміст рекламних матеріалів та листів, надісланих читачами, редакція відповідальності не несе. Матеріали, позначені літерою «Р», публікуються на комерційній основі

Наші партнери: www.tyzhden.ua
The Ukrainian Week

ДИПЛОМАТИЧНИЙ КВЕСТ

Автор: Анна Корбут

На початку лютого Україна, а разом із нею і західний істеблішмент завмерли в очікуванні: у США заговорили про необхідність поставок зброї до України, Ангела Меркель і Франсуа Олланд терміново зібралися до Києва, потім до Москви, відтак на вихідних до Мюнхена на конференцію з питань безпеки з'їхалися лідери країн, дипломати, експерти й керівники великих компаній, у коридорах найчастіше було чути слова «Україна» та «Росія». Хоча обговорювати збиралися й «ІДІЛ» із Близьким Сходом, і гібридну війну, й кібербезпеку, й облаштування ООН, й Еболу. Коли пішли власне виступи учасників, залихоманило ЗМІ: посипалися заголовки й цитати з виступів Джорджа Сороса – що «Україна є тим, чим має бути Європа, – учасницькою демократією», американських сенаторів-республіканців – що Києву потрібно надати допомогу зброєю, і кпини з виступу Сергея Лаврова. Останній особливо тішив українську аудиторію, але на місці, у конференц-залі мюнхенського готелю, звучав швидше нервовий сміх, адже було зрозуміло: риторика очільника російського МЗС не дає приводів для оптимізму чи надій на якийсь конструктивний діалог.

»

Настрої на конференції розділилися приблизно порівну. Очевидно, що німці (як і більшість західноєвропейців) критичні до Росії, але водночас скептичні щодо збройної підтримки України. Частина залу зустрічала їхні аргументи оплесками. Американці допускали можливість надання нашій державі зброї для захисту, але це звучало більше в сенсі віддаленої перспективи, і важко уявити, що мало б відбуватися на території України, щоб така зброя нарешті надійшла. Їхню позицію оплесками зустрічала інша, майже така сама частина аудиторії. Це добре ілюструвало пропорційну різницю в поглядах на варіанти врегулювання українсько-російського конфлікту. Очевидно одне: усім (про росіян тут не йдеться, хоча навряд чи вони, якщо бути чесними із собою, в захваті від політики свого лідера) хочеться мирного вирішення. Просто одні вірять у нього або хочуть вірити (а багато, певно, готові нав'язати Україні російські вимоги, щоб тільки забути про конфлікт і загрозу, яка нависла над європейською безпекою, і повернутися до нормального життя та бізнесу, навіть якщо Україна після того тихенько собі федералізується, розвалиться й забудеться не без допомоги агресивного сусіда). А другі просто не вірять, що у випадку Росії дипломатичне рішення, яке сильно не зашкодить інтересам України, взагалі можливе.

9 лютого на спільній пресконференції Ангели Меркель і Барака Обами пролунало запитання, чи різниця в позиціях щодо озброєння України (бундесканцлер каже, що бачить тільки дипломатичне рішення, а президент США – що його країна розгляне різні варіанти, коли Росія продовжуватиме рух нинішнім шляхом) відображала їхню роль як «поганого й доброго поліцейських», а чи в них справді різні погляди на ситуацію в Україні. Обама відповів: «...якщо дипломатія не принесе результатів, я попросив свою команду розглянути всі можливі варіанти... і варіант надання летального захисного озброєння – одна з опцій». Однак рішення

про це ще не прийнято, наголосив він. Меркель, своєю чергою, відповіла, що разом із французьким президентом вирішила вдатися до ще однієї спроби врегулювати конфлікт дипломатично, встановити перемир'я і створити умови, за яких щодня не гине мирне населення. Європейські міністри закордонних справ, згідно з її словами, вже дали завдання Єврокомісії подумати про дальші можливі санкції. Але канцлерка підсумувала, що «сама не могла б жити, не спробувавши... Однак якщо в якийсь момент доведеться сказати, що успіх неможливий, навіть доклавши усіх зусиль, США і Європі треба буде розглянути дальші варіанти дій». Двоє лідерів в унісон казали, що перспектива військового вирішення конфлікту незначна. По-перше, Росія може безконечно постачати зброю і живу силу бойовикам на Донбасі. По-друге, в Україні з Росією дуже довгий спільний кордон, і забезпе-

кість тих, хто категорично проти надання Україні зброї, у США стрімко зменшується.

Усе це аж ніяк не означає готовності чи рішення європейців та американців діяти жорстко саме у військовому плані. Більше схоже на те, що вони бояться дальших – і, швидше за все, непередбачуваних для них самих – дій Росії. Але схоже також, що, попри різницю в поглядах, ЄС і США розуміють: їм необхідна єдність. І збираються її зберігати у протистоянні з Москвою. Крім того, вони можуть говорити, що слід залучати Росію до якихось міжнародних справ на кшталт конфлікту на Близькому Сході чи переговорів про ядерну програму Ірану, але найближчим часом не сприйматимуть її як надійного чи цивілізованого партнера. Та довіра, що вибудовувалася між РФ і Заходом щонайменше останнє десятиліття через європейський бізнес та інвестиції, американську політику перезавантаження і спільну участь у міжнародних ініціативах на кшталт вирішення проблеми з режимом Асада в Сирії, звелася нанівець. Хоча була цілком відчутною навіть іще на початку російської анексії Криму й агресії на Донбасі.

Для нас водночас дуже важливі й інші сигнали. Наприклад, Reuters повідомляє, що G7 укупі з МВФ розглядає можливість надання Україні набагато більшого пакета допомоги, ніж знамо, що наша країна на межі банкрутства. Про це, до речі, згадала й Меркель, коли виступала в Мюнхені. Треба зазначити, що про фінансову допомогу вона говорить спокійніше, ніж про зброю.

Що стосується України, то, попри перемовини в Мінську, надій на те, що путінська агресія на виснаження закінчиться швидко, вкрай мало. Що б там хто кому пообіцяв, усе залежатиме від того, чи має Захід інструмент, аби змусити Росію до виконання цих обіцянок, а не вдавання, ніби її немає в Україні. Судячи з останнього року, з дискусій щодо безпеки та з риторики лідерів країн, такого інструмента в них немає. Тому й Україні, й бундесканцлерці треба готуватися до протистояння. ■

ТА ДОВІРА, ЩО ВИБУДОВУВАЛАСЯ МІЖ РФ І ЗАХОДОМ ЩОНАЙМЕНШЕ ОСТАННЄ ДЕСЯТИЛІТТЯ, ПОВНІСТЮ ЗВЕЛАСЯ НАНІВЕЦЬ

чити його ефективний контроль було б дуже складно. До того, на Мюнхенській конференції з питань безпеки, і Меркель, варто зауважити, і її міністр оборони Урсула фон дер Ляйен відкидали варіант збройного завершення конфлікту.

А 10 лютого лідери Комітету з питань Збройних сил Палати представників американського Конгресу – республіканець Мак Торнберрі та демократ Адам Сміт (варто зауважити, політики з різних таборів) – подали законопроект, що передбачає навчання й оснащення українських силовиків, а також надання їм летальної оборонної зброї на \$1 млрд упродовж періоду до 30 вересня 2017 року, аби допомогти їм захистити «свою суверенну територію від іноземних агресорів». Тобто кіль-

Сироватка правди

Автор:
Дмитро
Крапивенко

Львівський котел уже плавився і закипав людською кров'ю. Знесилені, пішки й на дивом уцілілій техніці вибивалися з тісного кільця наші солдати, а тим часом Київ приймав парад на честь Дня Незалежності – чіткий крок і новенька техніка полірували Хрещатик. Багато хто відразу охрестив це бенкетом під час чуми, хоча тоді небагато людей усвідомлювало масштаби тієї недуги, що збирала щедрий урожай на полях Донбасу. Серпень, спека, бракувало свіжого повітря, а ще дужче – правди. Якби тоді із трибун замість пафосу й «закидаємо шапками» прозвучала страшна правда про котел, політтехнологи, іміджмейкери та спічрайтери схопилися б за голову: «Як це можливо?». Говорити про військові поразки в такий урочистий день?!

Узяття Києва до річниці Жовтня, здані поспіхом промислові об'єкти «на зустріч с'єзду», ленінські суботники, коли в містах раз на рік до пуття прибирали, й показуха, показуха, показуха... Усі ці «благочестиві» традиції бувають в Україні донині. Міський голова вужем стелиться перед очільником ОДА, той – перед столичним керівництвом, яке не менш майстерно замилює очі закордонним гостям: мовляв, будуть у нас реформи, от війна трохи заважає, а то ми вам такого східноєвропейського тигра продемонстрували б, що наші перетворення ще кілька поколінь економістів вивчали б і ставили б за приклад іншим.

У нас навіть побутова культура сприяє брехні: покаже багатство, постійні озирання на «що люди скажуть» і популярність брендових підробок. У нас немає цензури й темників, але неправда у ЗМІ летить такими потоками, що часом ризикуєш захлинутися. Питання навіть не в заангажованості тих чи тих медіа, «заказухах» та інших професійних деформаціях. Брехня тече з офіційних релізів та виступів перших осіб держави, ретранслювати які ЗМІ просто повинні. Інша річ, що доводиться вловлювати прихований зміст: коли кабінетний генерал рапортує, ніби війська почали операцію з деблокування, чекай від комбатів новин про щільне оточення, підмогу, про яку чути тільки по радіо. Взагалі, коли влада каже, мовляв, усе під контролем, чекай біди, десь та прорве: як не на фронті, то в тилу.

Шукати правду між рядками, перекладати з офіційної мови на людську – це доля жертв тоталітарного

режиму. Радянські громадяни поколіннями вчилися цієї дешифровки, але у вільному суспільстві вона не потрібна. У добу інформаційних технологій брехня може як плодитися зі швидкістю мікроорганізмів, так і з не меншою бути викрита. Зараз уже призабувся анекдот, який трапився з Віктором Януковичем, коли той відмовився летіти до Вроцлава, бо там нібито туман, хоча швидко з'ясувалося, що погода в тій частині Польщі була досить-таки льотною. Нинішня правляча еліта, звісно, краще знається на цифрових технологіях і таких очевидних проколів собі не дозволяє, але... Часом незле повчитися й у ворога: коли подивитися на YouTube, то ролики із зони бойових дій, зняті сепаратистами, кількісно в де-

сятки разів переважають над нашими. Українські журналісти працюють на передовій, щось знімають бійці на свої телефони... Міноборони має власну телекомпанію, створено міфічний «Мінстець». Як і всі подібні структури, вони, вочевидь, по горло зариті в

різні папери та інструкції. І це замість того, щоб забезпечити підрозділи примітивними цифровими камерами... Охочих зняти «мокументарі» не забракне. Й ефективність точно буде вища, ніж від продукування директив та пафосних релізів. Будь-яке повідомлення, підкріплене відеороликом, значною мірою зменшує сумніви в достовірності інформації, вибиваючи ґрунт із-під ніг у тих, хто продукує фейки.

Іще один барометр владної самовтіхи – економічні заяви урядовців. Варто голові Нацбанку назвати показник, до якого гривня «не впаде за жодних обставин», заявити, що «такий сценарій навіть не розглядається», – і вже за кілька днів бачимо ту цифру в обмінниках валют. Усі розуміють, що прогнози в країні, яка веде війну, – справа геть невдячна і сподіватися на зростання не випадає. Однак влада за інерцією втішає замість того, щоб сказати бодай раз правду про реальний стан справ. Якщо дефолт, то дефолт – навіщо дурити населення і кредиторів? Якщо є реальний план пожвавлення, треба презентувати його, і без прикрас у стилі Нью-Васюки-2020, коли казково зростуть ВВП і рівень життя. Один щирий виступ президента чи прем'єра – з реальними цифрами й без фантастичних прогнозів – зробив би в країні революцію правди, без якої не може бути гідності. ■

**КОЛИ КАБІНЕТНИЙ ГЕНЕРАЛ
РАПОРТУЄ, НІБИ ВІЙСЬКА
ПОЧАЛИ ОПЕРАЦІЮ З
ДЕБЛОКУВАННЯ,
ЧЕКАЙ ВІД КОМБАТІВ НОВИН
ПРО ЩІЛЬНЕ ОТОЧЕННЯ**

Коли правила зламані

Експерти про лідерство США й Німеччини в урегулюванні українсько-російського конфлікту, допомогу зброєю та новий світовий порядок

Автор:
Анна Корбут,
Мюнхен

У лютому 2009-го на 45-й Мюнхенській конференції з питань безпеки віцепрезидент США Джо Байден оголосив про перезавантаження відносин із РФ. Це було менш ніж через рік після її агресії в Грузії. «Ми не погоджуватимемося з Росією в усьому. Наприклад, США не визнаватимуть незалежності Абхазії та Південної Осетії. Ми не визнаватимемо права будь-якої держави на сфері впливу... Але США й Росія можуть не погоджуватися в чомусь і все одно співпрацювати там, де наші інтереси збігаються», — сказав тоді він. «Через вибір пана Путіна світ сьогодні бачиться зовсім інакшим, ніж коли я виступав у Мюнхені шість років тому», — говорив Байден у тій самій готельній залі баварської столиці в минулі вихідні.

Мюнхенська конференція з питань безпеки не те місце, де ухвалюють доленосні рішення на кшталт політики перезавантаження чи надання захисної зброї Україні в нинішній війні. І не те, де в публічних виступах чи офіційних коментарях для преси почуєш деталі «мирних планів» Путіна або ж майбутніх рішень Обама й Меркель щодо Росії та України, особливо в умовах, коли за добу до виступів вони зустрічаються з кремлівським лідером у Москві, а день потому летять до Вашингтона. Але сюди щороку з'їжджаються провідні дипломати й аналітики, щоб обмінятися думками про поточні виклики, нині гострі як ніколи. Своїми спостереженнями і прогнозами з **Тижнем** діляться Франсуа Ізбурґ і Джуді Демпсі.

Франсуа Ізбурґ

Голова лондонського Міжнародного інституту стратегічних досліджень, засновник Женевського центру безпекової політики й модератор панелі про гібридну війну на 51-й Мюнхенській конференції з питань безпеки

Джуді Демпсі

Старший співробітник Центру Карнегі — Європа в Берліні, головний редактор блогу *Eastern Europe*, авторка книжки «Феномен Меркель»

Надання зброї Україні: позиції ЄС і США

Із цим дуже складно. Конгрес Сполучених Штатів іще не досягнув консенсусу, але про це говорять, тобто вже бачимо велику зміну. Якщо США дадуть зброю Україні, то не слід вважати, ніби вони посилають своїх солдатів. Із Європою все значно складніше. Країни Балтії, очевидно, хотіли б, щоб Україна отримала зброю. Польща чекає на консенсус у ЄС. Ангела Меркель досі вірить у дипломатію. Але що таке дипломатія без очевидної загрози використання сили, яка її підтримала б? Вона (Меркель. — **Ред.**) просто списала це з варіантів. Така нова Німеччина, з якою нам доводиться мати справу.

Щодо Франції мушу сказати: вона серйозно змінилася. Іще кілька місяців тому там ледве знали, де Київ, а більше уваги

звертали на Африку. Дуже цікаво, що Меркель вдалося зробити із Францією: вона залучила її до східноєвропейських справ. І це поміж усього іншого бачиться позитивним.

Польща певний час почувалася відсунутою. Так хотілося Владімірові Путіну. Для нормандського формату він бажав розмовляти з Німеччиною і Францією. Це такі собі «традиційні партнери» Росії. Але відтоді, за словами джерел серед німецьких дипломатів і політиків, Варшаву постійно інформують про весь процес. Вона намагається сприяти реформам в Україні як може.

Цікаво, що із процесу цілком випав власне ЄС. Його не залучено до переговорів. У Європі лідер Німеччина і все тягне Меркель, яка займається зовнішньою політикою, зважає стратегічні наслідки того, що робитиме. Це для неї дуже ризикована стратегія.

Надання зброї Україні: позиції ЄС і США

Тут я був би обережний в оцінках. Як нагадав у своєму виступі генсек НАТО Єнс Столтенберг, рішення про це приймає не НАТО, воно не колективне. Передача зброї може бути рішенням національної політики. Із того, що я бачу, наприклад, у Парижі, й навіть із відповідей Ангели Меркель на конференції можна зрозуміти, що в країн насправді різняться погляди на цю ідею. Багато з них вважають її небезпечною, а натомість хочуть і далі накладати санкції. Однак ніхто не спинятиме іншої держави, яка схоче дати Україні зброю. Принаймні таке враження склалося у мене, коли я слухав виступ Меркель (на панелі конференції 6 лютого. — Ред.). Вона не озброюватиме Київ і не переставатиме висловлювати сумніви (я спеціально кажу «сумніви», бо саме це слово вжила канцлерка, відповідаючи на запитання американського сенатора Боба Коркера про постачання зброї Україні), однак навряд чи втручатиметься в рішення інших країн надати зброю. Тому зрештою все зводиться до лідерства США, якщо воно існує.

А коли мова про розкол між ЄС і США, то тут багато залежить від громадської думки в Німеччині. Не знаю, наскільки німці підтримують цю ідею. Але Берлін виявив значно менше лояльності до Москви, ніж хто-небудь очікував, а особливо росіяни. Адже на момент анексії Криму вони сподівалися, що Німеччина буде слабкою ланкою, бо це країна з найбільшими економічними активами в Росії, давньою історичною традицією співпраці з нею; там сильні прокремлівські настрої. Але Меркель дуже швидко зрозуміла, що відбувається і хто такий Путін. Відтак громадську думку в ФРН спрямовували у правильний бік — до розуміння того, що діється насправді.

Реакція міжнародної спільноти на нові реалії

Мені здається, що однією з характерних ознак нових реалій буде відсутність міжнародної спільноти. Іще до анексії Криму була надія, що, хоч би якими складними були відносини з Росією, якийсь порядок таки збережеться — особливо у межах американської політики перезавантаження. Тепер ці сподівання розвіялися.

Настрої у Франції

Не забуваймо, що політику перезавантаження сконструювала Америка за вісім-дев'ять місяців після війни в Грузії. Тож перш ніж нарікати на Німеччину чи Францію, пам'ятайте, що політика була американською, а інші пішли вслід. Сигнал про перезавантаження був даний тут Джо Байденом 2009 року. Тож Захід мав таке розуміння, що війна в Грузії — виняток, який не творить нової тенденції, а отже, можна продовжувати business as usual з Росією. Тепер усі знають, що відбувається. Навіть ті в Європі, кому подобається Володимир Путін, розуміють, що про виняток не йдеться. Ну й санкції в будь-якому разі не дають повернутися до звичного бізнесу з РФ.

Правда в тому, що громадська думка в Європі глибоко розділена. На Заході континенту точиться дуже інтенсивна пропагандистська війна й Росія діє ефективно в сенсі як прямої присутності в соціальних мережах, через Russia Today і подібні канали (в інформаційному плані вона значно успішніша за Україну), так і непрямої через авторитарних політиків на кшталт Марін Ле Пен.

Потенційний колапс Росії

Це дуже небажаний результат, бо, побавивши, що щось таке насувається, росіяни

можуть зреагувати дуже потужно. Я намагався вказати на це, ставлячи запитання міністрові оборони Німеччини, — вона говорила про санкції як меч. Але проблема в тому, що люди, на яких націлено вістря цього меча, сприймають його буквально, а не як метафору. Візьмімо Японію 1941-го й санкції проти неї. Через шість місяців війни японці видихнулися б під ними. Тож вони атакували Перл-Харбор.

Санкції не є безризиковим рішенням. По суті, краще було б зосередитися на економічній і військовій допомозі Україні як ключовому елементі нашої стратегії, а не на обмежувальних заходах. Ті, що вже запроваджені, стали надзвичайно ефективними в економічному плані, але не в політичному. Звісно, й ціни на нафту впали неочікувано. Тому розширювати санкції не варто. Німці часто вважають їх простою відповіддю на нашу проблему, бо вони не створюють ризику війни. Але це помилка. Санкції теж породжують такий ризик, сягаючи певного рівня ефективності. І коли в Німеччині кажуть, що дати Україні зброю небезпечно, то санкції — річ не менш загрозлива.

Фінансова допомога Києву

Вона необхідна, й у своїй промові Меркель конкретно наголосила, що має бути ширший план допомоги. Але зараз проблема — Греція. Олландові, Ренці та Меркель політично буде непростим сказати своїм виборцям «ми дамо Україні 50 млрд» посеред нинішнього фінансового хаосу в єврозоні. Однак на мене справила позитивне враження чітка відповідь канцлерки про необхідність надання МВФ допомоги Україні. Отже, на її думку, це важливо.

Оцінка реформ в Україні

Реформи провести за один день дуже складно. Необхідні державні інституції, апарат, нова культура державної служби й технократів. Це займає чимало часу. Інша річ — чого вимагає народ. Яких реформ хочуть люди? У мене складається враження, що вони бажають, аби офіційний Київ розібрався з корупцією. Хочуть чогось осяжного. Пріоритет — зупинити корупцію, й українським лідерам треба це зробити. Утім, вона дуже разна. І — глибоко проникла всюди. Ще одне — люстрація, хоч і це дуже складно. Люди прагнуть, щоб стара історія закінчилася. Не хочуть, щоб Майдан був знову зраджений.

ЄС і МВФ штовхають реформи в Україні, але тут треба бути дуже обережними, аби не тиснути занадто. Крім того, перетворення слід проводити якісно й пояснювати суспільству, навіщо вони потрібні. Це дуже важливо.

Заперечення реальності

Автор:
Алла
Лазарева

Нездорові тенденції світової політики щоразу більше спонукають в аналізі подій та фактів звертатися до медичних термінів. Імітація нейтралітету, що її практикує на людях частина західних державних лідерів, тільки поглиблює і без того чималу відстань між суспільною думкою та офіційним дискурсом політиків. Війна в Україні примушує Європу насамперед розібратись із власними принципами та цінностями і прийняти неприємну правду про себе. На політичному Олімпі готові до такого аж ніяк не всі.

«Ну й бридка в цього Путіна пика!» – сусідка намагається як уміє підняти настрій. То речі занесе «для українських сиріт», то на чай покличе, то рознесе в пух і прах французьких прихильників Кремля, які зрадили, на думку Клер, «волелюбні традиції народу». Жінка не політизована, але із загостреним почуттям справедливості. «Одного не розумію, – обурюється. – Чому наші політики діють усупереч поширеним у народі настроям?»

Вияви такої спонтанної підтримки не рідкість. Прості, часом зовсім неосвічені люди часто на диво точно відчують справжні причини того, що відбувається нині на Сході України. Гірше з політиками. «Дипломованість не означає мудрості», – виринає з пам'яті не згадаю чие зауваження, яке чудово пасує до паризьких реалій. Адже велика частина політичного та експертного середовища Франції затято відмовляється розуміти природу кремлівського експансіонізму, сподіваючись, що Путіна можна затьохкати, забалакати, приспати поступками й у такий спосіб зупинити десь там на Сході, далеко від рідних кордонів.

«Тенденція до розколу між народом та політиками у ставленні до війни в Україні характерна не лише для Франції, – вважає паризький журналіст Реймонд Кларінар. – Схожу ситуацію бачимо в Чехії та Угорщині, де політичні лідери активно заграють із Путіним, а звичайні громадяни виходять на багатотисячні акції проти політичного зближення з Росією. За всіма ознаками цей тренд набуватиме потужності й спричиниться згодом до великих геополітичних перестановок на європейському континенті».

Тим часом, доки визрівають зміни, а народ на індивідуальному рівні підтримує чим може знайомих українців, чимало французьких політиків живуть у зовсім іншій системі координат. Ось, наприклад, колишній президент Ніколя Саркозі, лідер найбільшої опозиційної партії, виступив днями з озвученням кремлівських тез. «Крим захотів приєднатися до Росії. Не можна за це на нього ображатися!» – вдає наївного ди-

пломований адвокат. І переконує співвітчизників: «Розрив між Росією та Європою – то трагедія. А що Америка цього бажає, то її проблеми»... «Саркозі перейняв риторику Кремля», – написав у часописі Le Monde журналіст Бенуа Віткін. Навіщо це екс-президентові? Просто тема збройної допомоги Україні на вістрі часу, а він сподівається повернутися до Єлисейського палацу. Бо його потенційна конкурентка Марін Ле Пен відкрито співпрацює з Кремлем, а Олланд, хоч би яким бачився плюшевим ведмедиком, не погодився надати Москві у розпал війни вертольотосці Mistral і без ентузіазму, але чітко підтримує антиросійські санкції.

Тема можливого постачання зброї Києву ввійшла останніми днями до топових у французьких медіа з очевидним перегином аргументів на користь московської позиції. «Українська армія в такому стані, що не зможе використовувати високоточну зброю», – політтехнологію активно просувають як відверті прихильники Кремля, так і деякі ліберали з репутацією опонентів Путіна. Хтось робить це свідомо, хтось – із дитячого бажання заховати голову під подушку й не бачити наближення війни, трупів, інвалідів, кричущої несправедливості й власного боягузтва. Це ні-

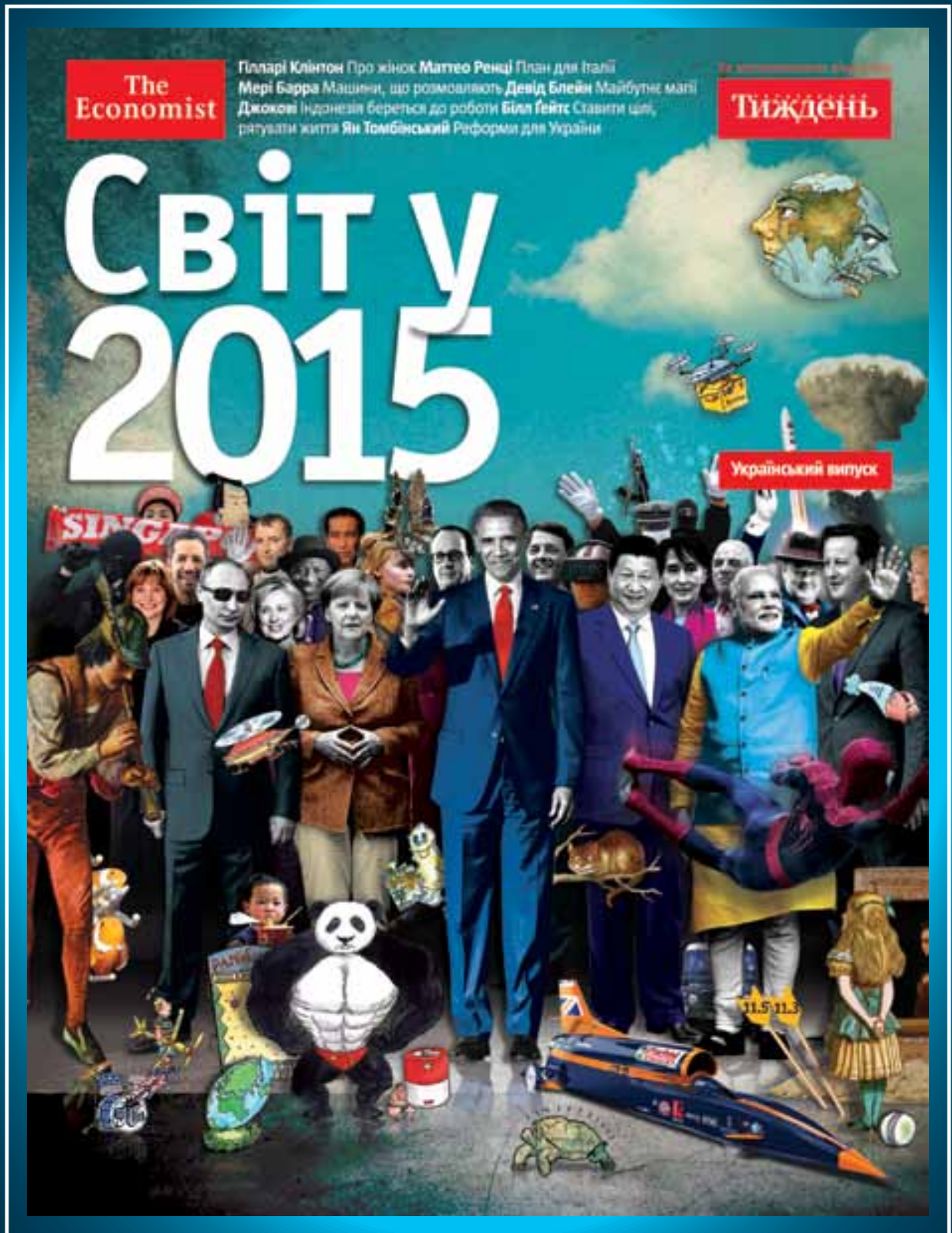
чого, що афганські моджахеддини, озброєні американськими рушницями, свого часу перемогли радянську армію. Діти гір навчилися, а ми не зможемо? Однак ті, хто хоче вірити, ніби Путін реально зупинити добрим словом,

без пістолета, заперечення не чують.

Утім, мінімальний плюралізм в експертних колах існує. «Оскільки Росія відкрито надає важку артилерію сепаратистам, Захід мусить збройно підтримати українську армію», – вважає генерал Венсан Депорт, викладач паризького Інституту політичних досліджень. «Путін намагається відновити в той чи той спосіб колишні зони впливу по цілій Європі», – каже екс-посол Франції в Україні Філіпп де Сюрмен. Їх трохи чути. Але не дуже. Заперечення реальності – це психічний розлад, що проявляється, наприклад, у вагітних жінок, які не визнають, насамперед для себе, власної вагітності. Саме такі особи стають дітовбивцями, але потрапляють не за ґрати, а до відповідних закритих медичних закладів. Щось схоже, але з гіршими наслідками спостерігаємо сьогодні у світовій політиці. «Дипломатія останнього шансу» – теж від самонавіювання, як і подушка на голові в переляканій дитини. Ось тільки де той лікар, який навчить політичних лідерів приймати правду: про себе, про наміри Путіна і про те, що інакше, ніж зброєю, нападника не перемогти й не стримати? ■

**ВІЙНА В УКРАЇНІ ПРИМУШУЄ
ЄВРОПУ НАСАМПЕРЕД
РОЗІБРАТИСЬ ІЗ ВЛАСНИМИ
ПРИНЦИПАМИ ТА
ЦІННОСТЯМИ І ПРИЙНЯТИ
НЕПРИЄМНУ ПРАВДУ ПРО СЕБЕ**

Вже у продажу

Передплатний індекс 68098

«Донецькі» запитання до влади

Може, хтось скаже, що донецьким слова не давали? Але запитання до влади є, і що далі, то гострішими й болючішими вони ставатимуть. А головне – їх не уникнути. Хоч би хто запитав: донецькі, львівські чи київські

Автор:
Олена Стяжкіна

У країна подорослішала. Звісно, не скрізь і не кожний відчув власну відповідальність за те, що сталося, і за те, як розвиватиметься наша Вітчизна. Однак той факт, що, взявшись ще влітку до створення та допомоги армії, опікування переселенцями, пораненими, люди не припиняють цієї справи, не опускають рук, не відпочивають і ні на йоту не зменшують активності, засвідчує дорослість та відповідальність тієї самої критично необхідної для одужання країни кількості громадян. Усі, хто раптово чи свідомо прокинувся в листопаді 2013-го дорослим і відтоді

забув, коли спав, чітко розрізняють країну та державу. Однак у перервах між поїздками на лінію фронту, пошуком транспорту для евакуації біженців, неприємними, важкими перемовинами щодо долі заручників... Між усіма цими справами дорослі люди мріють про те, щоб між країною та державою різниці не було.

Хочеться пишати. Хочеться розуміти. Хочеться ставити державу за приклад. А діячів її – наших – вписати у Книгу великих правителів.

І саме тому до влади-держави є запитання. Не «щоб ножа у спину», а задля майбутнього. Вибачте за пафос.

Розумію, звісно, що донецьким слова не давали. Навіть

Ще у березні 2014-го такі мітинги у центрі Донецька були звичайним явищем

уперте таврування, яке дозволяють собі не прості люди, без яких донецькі та луганські померли б уже просто неба від голоду та злиднів... а чини, що спльовують в інформаційний простір то «Лугандонію», то «немає там українців», здається, є свідомим. Фаховим. Подібно діяли 20 років, беручи участь у демонізації Донеччини та Луганщини. Таврують, стигматизують саме для того, щоб раз і назавжди уникнути неприємних питань від «самівинуватих», «самісепаратистів».

Однак запитання є. Нехай не на «тепер». А на «після Перемоги». Точно знаю, що вони нікуди не подінуться. Шкодную, що їх стає дедалі більше.

Про кордони та прикордонників. Коли і як банда Гірка потрапила до України? Чи була вона озброєна? Чим саме? Чи зброю було завезено окремими шляхом-коридором і приховано до часу Ч? Чи відомо владі, що вже в березні місцеві прикордонники масштабно скуповували золоті вироби? Так масштабно, що замовляли навіть спеціальну машину з Києва, бо асортименту тутешніх магазинів для всіх охочих не вистачало?

У який спосіб лідери терористичних організацій, як-от Болотов, їздили туди-сюди через кордон навіть тоді, коли їх було оголошено в розшук? Які зусилля було докладено до зупинки перших танків, що пройшли з РФ?

Чи було зрозуміло, що влітку годилося укріплювати ті ділянки кордону, які так-сяк контролювалися та через які могли посунутися російські війська? Біля Новозаводська, наприклад? Чи можна було створити там мінне поле? Поставити «Гради»? Щось інше?

Коли саме ми втратили контроль над кордоном у Донецькій та Луганській областях? І чому не втратили, приміром, у Харківській?

Хто покараний за все це, окрім Нелі Штепи, яка точно не служила на українсько-російському кордоні?

Про 6 квітня та 5 липня. Почерк терористів у різних містах на Сході України був однаковий: вони захоплювали адміністративні будівлі з такою репутацією, що жодна притомна лю-

дина ніколи не пішла б відстоювати їх право на вільне існування. Понад те, ОДА, СБУ та прокуратура асоціювалися із ситими крадіями, яким узагалі-то треба було перестати поводитися як царі. Однак поступово ці будівлі з місць помсти крадіям перетворювалися на штаби бойовиків. І держава мала б втрутитися в процес звільнення міст Сходу України від терористів. У Харкові все саме так і сталося: добре організований штурм захопленої ОДА, 70 заарештованих бойовиків, а потім відносно спокійне життя. До сьогодні. Такий самий штурм планувався на 6 квітня в Донецьку. Приїхав Ярема. Були готові спецпризначенці... А вночі замість штурму почалися переговори.

А потім Ярема поїхав. А ОДА залишилася під загарбниками. Що чи хто завадили її штурму? Чи не готовий керівник операції визнати, що жертви, які могли бути тоді, 6 квітня, не йдуть у жодне порівняння з тими, які є станом на тепер? Хто і коли пояснить українцям причини залишення ОДА в руках злочинців? Чи, може, хтось нарешті вибачиться за хибне рішення? Просто вибачиться. Бо ніхто з нас не чекав на війну й не готувався до неї. І кожен має право на помилку. Навіть на таку трагічну. Але ж спочатку помилка має бути визнана. Чи ні?

5 липня... Для когось це фанфари та ордени. Для когось – очікуваний день звільнення. Слов'янськ, Краматорськ, Дружківка, Костянтинівка задихали на повні груди.

Але для Донецька це день трауру. Окупанти зайшли в місто. Дві тисячі, три... Вони їхали вулицями на БМП, вантажівках, ішли колоною по пустих тротуарах. Ніхто не зустрічав їх квітами. Ніхто не плакав від щастя. Місто здригнулося й завмерло.

Як це сталося? Як чотири години трасою могли безперешкодно їхати озброєні люди? Чому Гіркін дозволили увійти в Донецьк? Хтось зміняв перемогу на півночі області на її центр? Джентльменська угода? Продаж одного міста за ціною п'яти? Вигідний бізнес?

Чому ніхто навіть не намагався зупинити військо росіянина Гіркіна, яке без жодного спротиву захопило Донецьк?

На ці запитання треба починати відповідати. І слід зробити

це раніше, ніж сам Гіркін стане озвучувати свої версії. Останнім часом він дуже балакучий.

Про слова й необхідність розмовляти з людьми. Знаєте, чому багато людей у вересні повернулося до Донецька, Горлівки, Єнакієвого та інших окупованих міст і сіл? Бо окрім безгрошів'я, безробіття та суцільної переселенської безнадії вони почули про мінські угоди. І почули ось що: буде український контроль над кордоном, українські закони, місцеві вибори, соціальні гарантії. Плюс особливий статус.

Люди поїхали не до сепаратистів. Вони повернулися в Україну. Принаймні до очікування остаточного прирештя України.

Хтось сказав їм, що Путін навряд чи виконуватиме угоди? Що це війна, а не АТО? І не важливо, як ми називаємо все це офіційно та які в нас резони не називати війну війною. Бо по факту війна.

Коли люди чують правду, хоч би якою жакливою вона була, у них з'являється можливість діяти відповідно. Слово «війна» вмикає правильну систему образів, серед яких ключовою є загроза життю. Свідомість і пам'ять працюють бездоганно: картинки випалених війною міст і сіл постають у голові самі собою.

Болісна логіка дає відповідь на запитання, ким є на війні мирні. А вони є collateral damage. Супутнім збитком. Збитком, що виникає випадково, не спеціально, унаслідок атаки на заплановану ціль. Військових вчать, що для кожної битви і для кожної війни є навіть формула, за якою вираховується супутній збиток: кількість випадкових смертей простих громадян і кількість зруйнованих приміщень.

Очевидність такої долі людей на території війни засвідчує вже те, що нікому й ніколи не спало на думку звинувачувати Сталіна чи союзників у тому, що під час звільнення міст від нацистів дуже постраждали інфраструктура, будівлі чи мирні люди.

Тобто ґрунт для промовляння страшною правди в нашому суспільстві був, бо була і є історична пам'ять про Другу світову.

Якби люди почули про свою перспективу стати супутнім збитком, чи поїхали б вони з дітьми на окуповані території? І чи залишалися б на них тепер?

Хто винний у тому, що до сьогодні в цьому питанні сором'язливе мовчання? Чому слова скінчилися, так і не розпочавшись? Чия тут відповідальність? Чия функція, а з тим і провина?

Про евакуацію та біженців. Війна триває. З кожним днем стає дедалі жорстокішою та безжальнішою. Не на життя, а на смерть. Бо в разі поразки України не буде.

Хто достеменно знає, скільки все це триватиме? Два тижні? Перемир'я? Потім місяць – і знову? Чи просто зараз суцільна ескалація без усіляких зупинок?

Однак не важливо, три дні чи три місяці не припинятиметься божевільна агресія РФ. Не важливо у сенсі порятунку мирних. Їх евакуації. На ці три дні чи три місяці вони мають вийти й десь жити, їсти, лікуватися, рятуватися.

Волонтери тягнуть на собі «дороги життя» біля Вуглегірська та Дебальцевого. Але де державний план евакуації? Хто відповідає і хто робить усе можливе та неможливе, аби щодня вивозити людей, які втратили все, але живі й мають бути живими?

Бо план прикордонної зони, хоч як дивно, є. Мерзенна епопея з перепустками є. Тобто процес

У СУСПІЛЬСТВІ Є ДОРОСЛІСТЬ І ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ КРИТИЧНО НЕОБХІДНОЇ ДЛЯ ОДУЖАННЯ КРАЇНИ КІЛЬКОСТІ ГРОМАДЯН

створення перешкод для евакуації йде повним ходом. А самої її немає.

І це запитання до влади. До тієї самої, що недостатньо зайнята реформами, самоскороченням та самообмеженням. До тієї самої, яка за давньою звичкою ходить і ходить на телеєфірі й заговорює одну проблему за іншою.

Тим часом триває війна й гинуть люди. І ми маємо перемогти, а доти – жодних Майданів. Жодних!

Але іноді здається, що нові правила нашої дорослості державі відомі. І саме на них вона активно й нахабно паразитує, бо ж, поки війна, питань у дорослих людей не буде. Дорослі стримаються і все зроблять самі. ■

Слідами вивезеного капіталу

Скільки мільярдів доларів утратила Україна 2014 року

Автор:
Любомир Шавалюк

Для України 2014-й видався вкрай важким. Через не-приховану війну, фактичну втрату країною частини території, а також багаторічне незадовільне управління державою в економіці спостерігаються численні негативні тенденції. Їх масштаб подекуди безпрецедентний і ставить перед владою непрості завдання, вимагаючи від неї неабияких навичок кризового менеджменту. Однією з перманентних проблем народного господарства торік був вплив капіталу з України. Він мав низку причин і багато каналів реалізації, але єдиний комплексний наслідок – паніка на валютному ринку, знецінення гривні та падіння рівня життя населення.

ІНОЗЕМНІ ІНВЕСТИЦІЇ

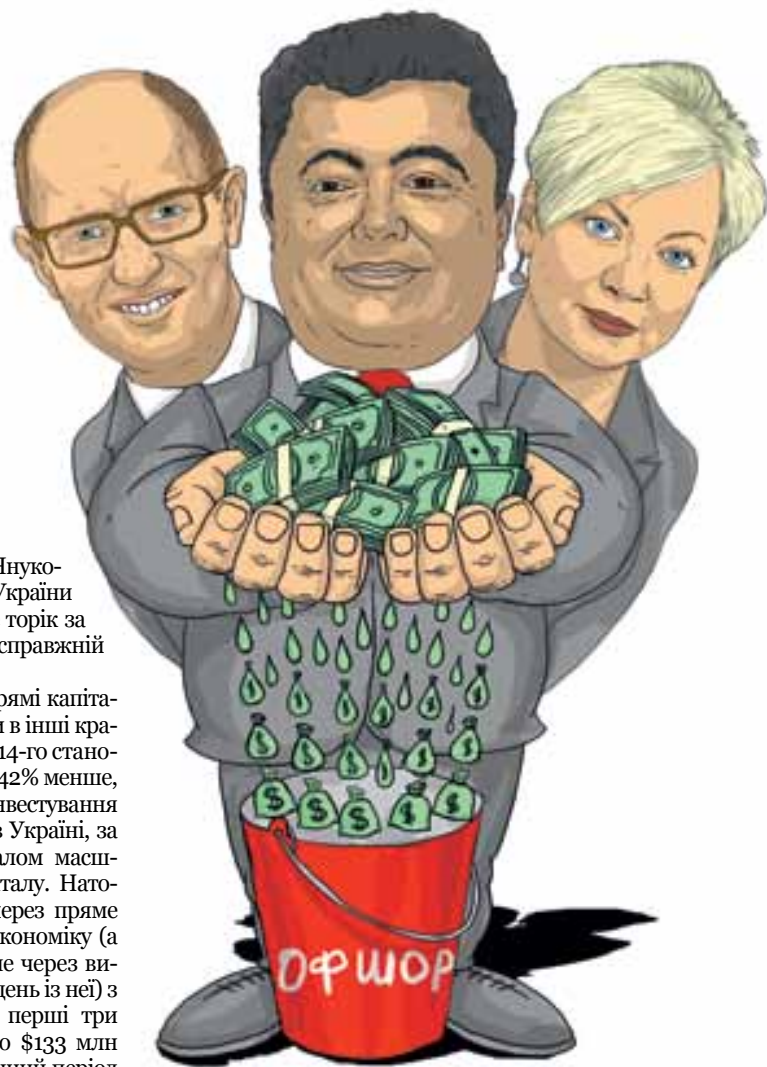
Звичайно, точної суми вивезеного з країни капіталу не назве навіть найпроникливіший розвідник. Проте в першому наближенні його відпливу (або недобору) можна оцінити, зіставивши окремі економічні показники з рівнем минулих років.

Головним показником, із яким у довготривалій перспективі асоціюють приплив капіталу, а також економічний розвиток країни, є прямі іноземні інвестиції (ПІІ). Торік Україна отримала чистими \$413 млн прямих інвестицій (див. «Капітальна засуха»). Це в 9,9 раза менше, ніж у 2013-му, й у 17,4 раза менше, ніж у відносно активному 2012-му. Тобто надходження ПІІ вже у 2013 році суттєво впало, тому що світ зрозу-

мів усю суть режиму Януковича й перспективи України за його правління. Але торік за цією статтею відбувся справжній обвал надходжень.

За даними НБУ, прямі капіталовкладення з України в інші країни у січні – вересні 2014-го становили \$108 млн, що на 42% менше, ніж у 2013-му. Тобто інвестування бізнесу, прописаного в Україні, за кордон не стало каналом масштабного відпливу капіталу. Натомість він відбувався через пряме інвестування в нашу економіку (а в цьому випадку радше через вилучення капіталовкладень із неї) з інших країн. Так, за перші три квартали було забрано \$133 млн ПІІ, тоді як за аналогічний період 2013-го приплив капіталовкладень в Україну становив майже \$3,3 млрд. Тобто в результаті зміни влади потік грошей не просто зменшився, а змінив напрям, через що ми недоотримали мільярди валютних надходжень.

Структура прямих інвестицій дає змогу зрозуміти природу цього явища. За даними Держстату, на початок жовтня минулого року ПІІ в Україну (наростаючий підсумок запасу акціонерного капіталу з початку інвестування) становили \$48,5 млрд, що на 17% менше, ніж на кінець 2013-го. Найбільші країни-інвестори мали такі показники: Кіпр – \$15,1 млрд (-21%), Німеччина – \$5,8 млрд (-8%), Нідерланди – \$5,2 млрд (-6%), Росія – \$3,0 млрд (-31%). Виходить, що найбільше війни в Україні злякалися росіяни, які раніше інвестували в нашу країну прямо з РФ чи опосередковано через Кіпр, та українські олігархи, для яких середземноморська ост-

рівна держава – найтрадиційніший офшор (другими за значущістю є Британські Віргінські острови, запас ПІІ з яких становив \$2,5 млрд, що також істотно менше – на 20%).

Унаслідок паніки інвесторів і їхніх дій, спрямованих на захист свого капіталу від найгіршого (найбільше це стосується учасників та адептів режиму Януковича), до травня надходження ПІІ взагалі були від'ємними. Лише в грудні вдалося вийти на рівень дефакто кризового 2013-го. Таким чином, за весь 2014-й через канал прямих іноземних інвестицій країна недоотримала щонайменше \$6,0–6,5 млрд (якщо орієнтуватися на відносно успішні 2011–2012 роки). Звичайно, ці гроші є, вони (їхня вартість), імовірно, були створені економічною системою й не пропали, а осіли десь за кордоном. Та чи повернуться коли-небудь в Україну?

Портфельні інвестиції також стали джерелом хоча й невеликого, але відпливу капіталу з України. У 2014-му за цією статтею країна втратила \$395 млн на тлі того, що в 2013-му було зафіксовано приплив капіталу обсягом \$1,2 млрд. Варто зауважити, що операції з фіктивними («сміттевеними») цінними паперами, які належать до портфельних інвестицій, також можуть бути методом виведення коштів. До нього, як правило, вдаються тоді, коли йдеться про мільйони або десятки мільйонів, а не мільярди доларів. Утім, з огляду на цифру в платіжному балансі торік цим каналом з України могло вилити не більше ніж \$0,8–1,0 млрд. На тлі інших зазначена сума не така й велика.

ЗОВНІШНІ БОРГИ

Найбільші обсяги недоїмки валютних надходжень торік зафіксовано через борги (середньо- та довгострокові кредити й облигації). Відплив капіталу тут відбувався двома шляхами: через банки та нефінансові (здебільшого виробничі) компанії. З першими все більш-менш зрозуміло: фінустанови багато років виплачують зовнішні позики, взяті перед кризою 2008–2009-го. І 2014-й винятком не став, хоча залишки банківського боргу перед нерезидентами на сьогодні не надто великі. Щоправда, торік фінустанови знизили темпи залучення позик у 2,8 раза. Але це не дивно, бо, знаючи про теперішню ситуацію в банківському секторі навіть із чуток, іноземні інвестори не надто прагнутимуть позичати українським депозитним корпораціям. Тому відплив валюти за цим каналом цілком відповідає ринковій ситуації.

А от із боргами реального сектору не все так зрозуміло. Торік на чисте їх погашення Україна витратила майже \$4,2 млрд, хоча раніше зазначена стаття приносила гроші, а саме \$1,3 млрд у 2013-му та \$4–7 млрд у 2011–2012-му (див. «Капітальна за-суха»). При цьому темп здійснення запозичень у 2014-му порівняно з показником 2013-го зменшився аж у 5,6 раза, що можна було б пояснити, як у випадку з банками, тим, що іноземці не хочуть надавати позики в країну, де триває війна. Але, як зазначено вище, запозичення фін-

нустанов за кордоном зменшилися лише в 2,8 раза (різниця в абсолютних цифрах вражає ще дужче: -\$2,9 млрд у банків проти -\$11,0 млрд у нефінансових компаній), тоді як саме банківський сектор мав найбільше проблем у 2014-му. Крім того, обсяги погашення зовнішніх запозичень компаній реального сектору за минулий рік впали майже в півтора раза, хоча загальний зовнішній борг порівняно з попередніми роками на початок 2014-го, звичайно, зріс, тобто причин для такого падіння не видно.

Враховуючи все це, складається враження, що статистика запозичень і погашень зовнішніх боргів нефінансовими корпораціями так само перебуває під впливом грошових потоків українських олігархів. Багато років тому скоробагатоки часто використовували зовнішні борги для того, щоб

Торік його обсяг становив \$2,6 млрд, що на 4% менше, ніж у 2013-му. Із цієї статтею пов'язано багато міфів. Основним із них є той, що населення нібито масово скуповує валюту й кладе її під матрац. Але звідки тоді Янукович узяв \$32 млрд (за іншою інформацією, \$2–5 млрд) готівки, яку нібито вивіз до Росії, і якими грішми фінансується численна контрабанда, що процвітала за режиму та в багатьох місцях існує й донині? Питання риторичне. Тому, мабуть, правильно говорити про те, що частину готівкової валюти, яка була забрана з українських банків через обмінники, акуратно упаковано в кейси й вивезено за кордон.

Те саме стосується й відпливу депозитів із банківської системи. Якось прем'єр-міністр заявив, що українці знімають гроші з рахунків і кладуть їх у сейфи, побоюючись банкрутства фінустанов. У цьому є частка правди. Але, безумовно, частину тих коштів також вивезли готівкою з країни, позаяк після зміни влади, як свідчать джерела *Тижня*, неприкрите виведення грошей за допомогою банків суттєво ускладнилося, передує через заходи, вжиті владою США та їхніми банками-контрагентами. Оскільки загалом, за даними НБУ, торік з українських фінустанов забрано валютних депозитів на \$11,4 млрд в еквіваленті, то цілком імовірно, що принаймні третини чи половини зазначеної суми в Україні вже немає. Ці кошти, не виключено, мігрували за кордон так само, як і їхні власники. Якщо ж урахувати, що в умовах нормального розвитку економіки банківська система України щороку одержувала додаткових \$5 млрд у формі вкладів населення та бізнесу, то загалом фінансовий сектор 2014-го недоотримав понад \$16 млрд депозитів. Яку частину з цього вивезли, відомо лише Богові.

Ще одним поширеним каналом відпливу капіталу є фіктивні операції з імпорту певного товару чи послуги. Схема роботи тут проста: псевдоімпортер платить валюту за контрактом, який потім або не виконують (тоді сума залишається на балансі «імпортера» у вигляді дебіторської заборгованості), або виконують лише на папері (що дуже поширено у випадку імпорту послуг, наприклад консалтингових). Масштаби відпливу

ЧЕРЕЗ КАНАЛ ПРЯМИХ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ КРАЇНА НЕДООТРИМАЛА ЩОНАЙМЕНШЕ \$6–6,5 МЛРД

вали зовнішні борги для того, щоб виводити кошти в офшори під виглядом високих відсотків на такі запозичення. Тепер, можливо, вони оформляють фінансування своїх виробничих активів як позики, надані холдинговими компаніями, зареєстрованими в офшорах, для того щоб уникнути ризиків українського банківського сектору або тримати капітал під іноземною юрисдикцією на випадок виникнення спорів (через невідповідність вітчизняної судової системи, яка не впоралася б, наприклад, із рейдерськими захопленнями, досить часто практикованими за Януковича). Так чи так, а відмова олігархів надалі спрямовувати кошти на фінансування українських активів, імовірно, суттєво обмежила обсяг валютних надходжень за кредитами та облигаціями, одержаними реальним сектором, і призвела до того, що Україна торік недоотримала за цією статтею \$8–10 млрд, більша частина з яких таки потрапила б у нашу економіку, якби не війна.

ІНШІ СТАТТІ

Відплив капіталу значною мірою відбувався й через відхід готівкової валюти з банківської системи.

торік українська економіка недоотримала понад **\$40 млрд** валютних надходжень порівняно з нормальними роками. Із цієї суми, згідно з грубим підрахунком, близько **\$20–25 млрд** — капітал, виведений з України за 2014-й

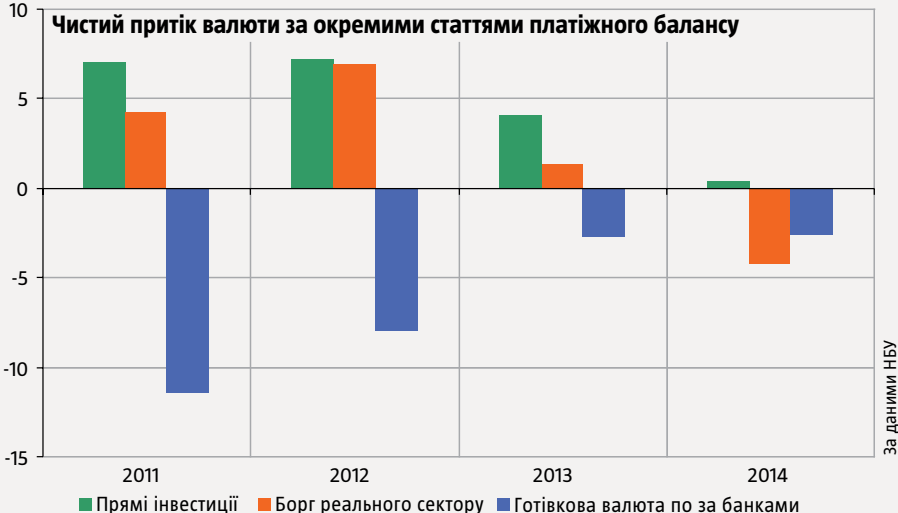
капіталу за цією статтею важко оцінити точно, однак у певному наближенні можна. 2014-го обсяг імпорту товарів і послуг в Україну становив \$74,1 млрд, що на 27% менше, ніж 2013-го. При цьому гривня девальвувала протягом року на 134%, а середньорічний курс долара зріс порівняно з 2013-м на 52%. Під час минулої кризи у 2009-му імпорт товарів і послуг упав на 44%, а середньорічний курс долара тоді підвищився на 53%. Виходить, що тоді імпорт падав стрімкіше, ніж зараз. На це є дві об'єктивні причини. По-перше, тоді запровадили спеціальне імпортне мито на переважну частину товарних позицій за ставкою 12%, що, ймовірно, обмежило імпорт. По-друге, цього року статистика зафіксувала збільшення імпорту за деякими позиціями через ліквідацію контрабандних схем, якими керував режим Януковича. Хоча ходять чутки, що багато схем і далі успішно працюють, та й самі цифри показують, що детінізація контрабанди не мала суттєвого впливу на платіжний баланс.

Тож куди подіти ті 17 відсоткових пунктів, на які відрізняється темп падіння імпорту в 2014-му від показника 2009-го, враховуючи, що середньорічна девальвація практично однакова? Очевидно, що лівова частка тієї різниці – фіктивний імпорт, за допомогою якого виводили гроші за кордон. Цю гіпотезу дотично підтверджує те, що коли голова Нацбанку Валерія Гонтарева наприкінці серпня спробувала запровадити максимальні адміністративні перешкоди для здійснення таких операцій, підписавши відповідну постанову НБУ, то під тиском згори їй довелося скасувати їх уже через два місяці. А йдеться про суму близько \$17 млрд. Навіть якщо половина її виникла через фіктивні імпортні операції, то це величезна втрата для України в теперішній ситуації.

У розвиненіших країнах центробанки чітко моніторять операції з виведення коштів за кордон і намагаються запобігти їм. Навіть у Росії в статистиці платіжного балансу є графа «Сумнівні операції», щоб відстежувати угоди купівлі-продажу товарів і цінних паперів та інші, що мають на меті вивести кошти з країни. Обсяг таких операцій – 1–2% ВВП. Якщо проводити ана-

Капітальна засуха

млрд. \$

логії з РФ, то можна було б оцінити невидиму частину відпливу капіталу з України на рівні \$3–4 млрд. Однак, ураховуючи сьогодишню економічну та політичну ситуацію, яка кардинально перекроїла платіжний баланс минулого року, реальна сума, мабуть, набагато більша.

ЗАМІСТЬ ВИСНОВКІВ

Використовуючи наведені вище розрахунки, можна з упевненістю говорити про те, що торік українська економіка недоотримала понад \$40 млрд валютних надходжень порівняно з нормаль-

дорівнювало \$18,6 млрд, а в 2014-му – мінус \$8,4 млрд. І саме така різка метаморфоза стала наріжним каменем глибокого знецінення гривні та зубожіння населення.

Так чи так, але ці гроші в теперішній ситуації Україні дуже знадобилися б, особливо з огляду на те, що йде мова про розширену програму співпраці з МВФ, котра передбачає десятки мільярдів доларів додаткового кредиту, яких реально бракує нашій економічній системі. А оскільки, за невеликими й нетривалими винятками, відпливу капіталу з України ніхто з нового керівництва особливих перешкод не чинив, то напрошується висновок: Революція гідності трансформувала систему цінностей кого завгодно, але не представників влади. Для них гроші залишаються вершиною піраміди Маслоу, священною короною, яку не можна чіпати навіть тоді, коли країна тріщить по швах. Вони, як і раніше, цілком нормально ставляться до дій олігархів і подібних, які легко виводять свої гроші, безпосередньо докладаючись до знецінення гривні та зубожіння українців. Поки цей процес триватиме, а країна нагадуватиме решето, через яке капітал витікає, немов вода, гривня надалі знецінюватиметься. І жодні заходи економічної політики, про які говорить Гонтарева та інші представники влади, цьому, на жаль, не зарадять. ■

**САЛЬДО ФІНАНСОВОГО
РАХУНКУ 2013-МУ
ДОРІВНЮВАЛО \$18,6 МЛРД,
А В 2014-МУ –
МІНУС \$8,4 МЛРД**

ними роками. Із цієї суми, згідно з грубим підрахунком, близько \$20–25 млрд – капітал, виведений з України за 2014-й. Згадана сума, мабуть, більша від тієї, яку щороку виводять олігархи за допомогою трансфертного ціноутворення (за різними оцінками, \$5–20 млрд за рік), і, очевидно, значно менша від суми, яку, подекують, украв режим Януковича (\$70–100 млрд). Але вона цілком зіставна зі зміною сальдо фінансового рахунку, яке в 2013-му

АНТИКОРУПЦІЙНИЙ ТЕЛЕПРОЕКТ

zik

**НАШІ
ГРОШІ**

з **Денисом
Бігусом**

**ШОВІВТОРКА
о 22:30**

**ЗБЕРІГАЙ
СПОКІЙ
ТА
ВИМАГАЙ
НОВИЙ ЗАКОН
ПРО ВИБОРИ**

Електронний вимикач довіри

Автор:
Юрій
Макаров

Здавалося б, міркувати про виборчу систему під час війни якось несвоечасно, почекали б уже до перемоги! Можна посперечатися: саме зараз час роздивитися контури майбутньої України й переконатися, що хлопці, які вирушають на фронт захищати цивілізацію від варварства, їдуть не дарма. Тому обговорювати треба й визначитися вже зараз. Точніше, вчора.

У таких серйозних речах, як правило, визначаються не з допомогою дилетантів, а звертаються до так званих think tanks (мозкових центрів – зазвичай це якісь фонди, інститути, консалтингові компанії), де експерти-інтелектуали малюють концепції, до них приєднуються практики, вони додають алгоритми, процедури й готовий продукт віддають політикам, які його або впроваджують, або зводять на пси. Друге частіше, але в будь-якому разі всіх цих інтелектуалів-експертів фінансує той, хто наймає, незалежно від кінцевого результату. Тим часом в Україні напрацювання стратегій майбутнього відбувається, так би мовити, на волонтерських засадах, причому ця робота почалася задовго до Євромайдану. Одна з таких груп інтелектуалів, за якою я намагаюся стежити й радив би стежити всім, кого цікавлять сценарії розвитку країни, має назву «Спільний проект». Це й назва групи, й назва документа, який вона розробляє, й визначення мети: спільний, актуальний для всіх проект країни завтрашнього дня (прихована цитата з Ортеги-і-Гассета).

Наріжний камінь концепції – збільшення соціального капіталу, себто довіри в суспільстві, зокрема й до влади, через підвищення прозорості владних інституцій. Йдеться про механізм «мережевої» чи «мережаної» демократії, який за допомогою су-

часних комунікаційних технологій дає змогу залучити до прийняття політичних рішень широкі верстви населення, перетворити громадянина-виборця з об'єкта на реального суб'єкта політики. Як чи не основний політичний інструмент досягнення омріяного стану пропонується впровадити так званий персональний імперативний мандат.

Ентузіасти переконують, що це дуже просто: технології, зокрема інтернет, дають можливість кожному не лише проголосувати з дому (це не фокус), а й у будь-який момент відкликати свій голос за того чи іншого депутата будь-якого рівня. Побожування зловживань («паралельний сервер», як у 2004-му, хакерські атаки) нібито безпідставні: коли йдеться про чіткий інтерес, як, наприклад, у фінансовій сфері, знаходяться способи надійно захистити лінії зв'язку. Звісно, всі розуміють, що ця машина має працювати в межах ретельно окреслених правил і ритуалів, але принципових заперечень щодо такого підходу наразі не спостерігається.

Помітні радше скепсис і байдужість. У нас нормальних доріг між областями немає. У нас третина населення воду бере з криниць. У нас телефонний зв'язок є не з кожним селом. Між тим сучасні технології просуваються швидше, ніж ми встигаємо отямитися. Уже немає потреби тягнути дрови між населеними пунктами, простіше поставити стільникову вежу. Поки в нас гальмується мобільний зв'язок стандарту 3G, Фінляндія вже повністю охоплена мережею наступного, четвертого покоління, а в Америці стартував приватний інвестиційний проект, який передбачає запуск низки супутників і покриття всієї поверхні планети якісним інтернет-зв'язком.

Ні, перешкоди не в техніці й не в добробуті. Зрештою, серед молоді важко знайти тих, хто не

умів би користуватися смартфоном. Позаторік 33,7% населення мало доступ до мережі (свіжіших даних знайти не вдалося), з них, своєю чергою, близько 40% – мешканці сіл і маленьких міст. Ще якихось п'ять – сім років – і процес комп'ютеризації, про який стільки говорилося 20 років тому, завершиться сам собою, особливо якщо до нього докладе зусиль держава. Зрештою, пафос не в техніці, а в підході – не дарма ж засновники «Спільного проекту» наполягають на слові «мережева». Тут асоціації не лише із соціальними мережами, а й із громадськими організаціями, які не мають єдиного центру керування. Зазначу, що концепція в загальних рисах склалася за кілька років до Євромайдану, коли ніхто не міг передбачити ані масштабів волонтерського руху, ані не баченого

**КОЛИСЬ ЦЕ СТАНЕТЬСЯ:
КОРИСТУВАТИСЯ
ЕЛЕКТРОННИМ ВИБОРЧИМ
БЮЛЕТЕНЕМ БУДЕ НЕ МЕНШ
ЗВИЧНО, НІЖ БАНКІВСЬКОЮ
КАРТКОЮ**

доти рівня довіри між незнайомими між собою українцями.

Колись це станеться неминуче, і, боюсь, у Фінляндії раніше, ніж у нас: користуватися електронним виборчим бюлетенем буде не менш звично, ніж банківською картою. А от усвідомити можливість, які надає поєднання новітніх технологій і старої доброї демократії, варто вже зараз. Якщо не всім, то хоча б політикам. Уявляєте, проголосували ви вчора не за того прокурора, а наступного ранку ваша перепустка до Ради недійсна й охоронець каже: «Вибачте, вночі стільки-то відсотків ваших виборців відкликали свої голоси!». ■

Conditio sine qua non оновлення країни

Виборче законодавство є ключовим правовим підґрунтям представницької демократії. Від його якості залежить якість парламенту як загальнонаціонального представницького органу і найвищого законодавчого органу країни

Якість парламенту, своєю чергою, впливає на якісний рівень виконавчої та судової гілок влади, адже їхнє вище керівництво обирається, а вищі органи формуються Верховною Радою України. Без усунення серйозних вад в українському виборчому законодавстві марно мріяти про створення ефективного конституційного порядку, подолання корупції, реформування прокуратури, судової та правоохоронної системи, оновлення країни відповідно до європейських цінностей і принципів демократії.

Змішана пропорційно-мажоритарна виборча система, яка існує нині в Україні, начебто побудована з урахуванням європейського та світового досвіду. Однак у дійсності маємо парадоксальну ситуацію: з одного боку, в країні утвердилася загальна свобода виборів, які регулярно проводяться у визначені Конституцією та законами терміни, а з другого — окремий громадянин фактично позбавлений індивідуальної свободи вибору.

Чинний виборчий закон України передбачає обрання половини з 450 депутатів Верховної Ради, тобто 225, у загальному багатомандатному виборчому окрузі за закритими партійними списками, які формують не виборці, а керівництво партій. Виборець змушений голосувати за весь список, а не за конкретних кандидатів. Отже, половину депутатського корпусу фактично формує не електорат, а партійні лідери, за-

**Автор:
Володимир
Василенко**

лежні від фінансових доходів. Решта 225 парламентаріїв обирається в одномандатних округах за мажоритарною системою. Внаслідок недосконалого, але законодавчо встановленого формального порядку проведення перегонів обрання мажоритарників в українських умовах скидається на цинічний фарс, який супроводжується спотворенням волевиявлення громадян і теж позбавляє їх свободи вибору.

Таким чином, ситуація, що склалася з обранням парламенту України, порушує прин-

ципи представницької демократії та унеможливорює формування депутатського корпусу, який мав би й органічний зв'язок із виборцями, і політичну волю представляти й захищати інтереси українського суспільства, а не обслуговувати олігархічні клани та виконувати вказівки залежних від товстосумів партійних лідерів.

Парламент, сформований всупереч принципу верховенства права й елементарним вимогам демократії, за визначенням не може бути дієздатним, працездатним та ефективним. Програми маніфесту Майдану, ухвалений на Народному вічі 29 грудня 2013 року, визначив як пріоритетну короткочасну мету демократичних сил «проведення дострокових парламентських виборів на пропорційній основі з відкритими списками».

На жаль, незважаючи на крах режиму Януковича в лютому 2014-го та значне послаблення парламентської фракції Партії регіонів, старий склад Верховної Ради України не спромігся ухвалити нове виборче законодавство. Дострокові парламентські вибори в жовтні 2014-го відбулися відповідно до виборчого закону, який свого часу був модифікований під потреби керованої Януковичем влади. Як наслідок — до складу новообраної ВР знову потрапили, хоча й у значно меншій кількості, представники ПР разом із її відвертими та прихованими прихильниками. Вони намагалися і ще намагатимуться блокувати ухвалення парламентом законів і рішень, спрямованих на реформування країни, задоволення нагальних потреб суспільства, відновлення обороноздатності держави, відсіч збройній агресії Російської Федерації, збереження територіальної цілісності України та зміцнення її державності. Про це переконливо свідчать результати голосування у Верховній Раді з важливих політичних, економічних, соціальних, безпечових та інших питань.

За таких умов нагальним є ухвалення нового виборчого законодавства України, бажано у формі єдиного Виборчого кодексу, як рекомендує Венеціан-

**БЕЗ УСУНЕННЯ ВАД В
УКРАЇНСЬКОМУ ВИБОРЧОМУ
ЗАКОНОДАВСТВІ МАРНО
МРІЯТИ ПРО ПОДОЛАННЯ
КОРУПЦІЇ, РЕФОРМУ ВЛАДИ
ТА ОНОВЛЕННЯ КРАЇНИ**

цип представницької демократії та унеможливорює формування депутатського корпусу, який мав би й органічний зв'язок із виборцями, і політичну волю представляти й захищати інтереси українського суспільства, а не обслуговувати олігархічні клани та виконувати вказівки залежних від товстосумів партійних лідерів. Парламент, сформований всупереч принципу верховенства права й елементарним вимогам демократії, за визначенням не може бути дієздатним, працездатним та ефективним.

Програми маніфесту Майдану, ухвалений на Народному

ФОТО: УНІАН

ська комісія. У коаліційній угоді, підписаній у листопаді 2014 року лідерами фракції парламентської коаліції, передбачено, що протягом I кварталу 2015-го буде реалізована «відмова від змішаної (пропорційно-мажоритарної) виборчої системи виборів до Верховної Ради України, за якої виборці матимуть можливість голосувати за конкретних кандидатів у багатомандатних виборчих округах (пропорційна система з відкритими списками)», а також забезпечене законодавче закріплення відповідальності суб'єктів виборчого процесу за порушення вимог виборчого законодавства та посилення відповідальності політичних партій за невиконання ними вимог щодо відкритості та прозорості фінансування їхньої діяльності.

Коаліційна угода слушно наголошує на необхідності підвищення відповідальності за порушення виборчого законодавства. Однак відомо, що часто правовим підґрунтям

Парламент, сформований всупереч принципу верховенства права й елементарним вимогам демократії, за визначенням не може бути дієздатним, працездатним та ефективним

грубих порушень виборчого процесу були вади, свідомо закладені у виборче законодавство старою владою. Наприклад, норми, що стосуються формування виборчих комісій, відповідно до яких у них домінували представники залежних від влади та олігархів «технічних» партій. Недоліки, притаманні чинному українському законодавству, добре відомі фахівцям і громадянським організаціям, на них не раз звертала увагу Венеціанська комісія й рекомендувала шляхи їх усунення.

Саме тому основу для вироблення нового виборчого законодавства України має становити первинний проект Виборчого кодексу, розроблений незалежними експертами та представникам громадських організацій відповідно до рекомендацій Венеціанської комісії з урахуванням українських реалій. Водночас українська влада, парламентські фракції провідних

політичних партій повинні відмовитися від створення виборчого законодавства під себе, керуючись лише егоїстичними прагненнями за будь-яку ціну мати кишеньковий, підконтрольний їм парламент.

Можна сподіватися, що за таких умов в Україні буде вироблене якісно нове виборче законодавство, покликане забезпечити свободу волевиявлення громадян, а формування влади і реформування країни відбуватимуться відповідно до його результатів та потреб суспільства.

Звичайно, одразу після ухвалення нового виборчого закону має бути проведена дострокова парламентська кампанія. Нова якість виборчого закону має забезпечити нову якість влади, що є *conditio sine qua non* (лат. «те, без чого неможливо». — Ред.) радикального оновлення країни в руслі європейських цінностей, вимог демократії та українських національних традицій. ■

Олександр Черненко:

«Нове виборче законодавство має бути ухвалено не пізніше ніж у травні»

Спілкувався
Богдан Буткевич

Тиждень обговорив ситуацію із прийняттям нової електоральної законодавчої бази з беззмінним головою Комітету виборців України, народним депутатом від Блоку Петра Порошенка Олександром Черненком.

У. Т.: Наскільки саме зараз необхідне нове виборче законодавство?

— Безперечно, все законодавство стосовно виборів і до Верховної Ради, і до місцевих рад застаріло й морально, й технічно, й процедурно. Недаремно ж за результатами всіх останніх кампаній нам надходили пропозиції щодо зміни профільного законодавства. Тепер до цього долучилась і Венеціанська комісія. Нинішня змішана система — мікс закритих партійних списків та мажоритарної моделі — цілком себе дискредитувала. Адже вона породила шалену корупцію в одномандатних округах, коли купуються виборчі комісії, а водночас внутрішньопартійну корупцію, торгівлю місцями у прохідній частині списку. Тому ви правильно поставили запитання. Чи потрібно її змінювати взагалі — це навіть не тема для дискусії. Треба, й терміново. Навіть самі політики вже зрозуміли: на зміни в електоральній царині є величезний запит суспільства, тому заговорити цю тему вже не вийде. Уперше за багато років, згідно з даними соціологічних досліджень, громадяни перестали сприймати мажоритарку як найкращий варіант виборчого законодавства й, навпаки, хочуть мати виборчі списки. Нагадаю також, що в коаліційній угоді нинішньої більшості в парламенті записано зобов'язання

ухвалити ще перед місцевими переборами, які відбудуться восени, новий виборчий закон.

У. Т.: Політики реально готові до цього? Адже ухвалення нового закону було дружно заважене майже всіма фракціями торік, перед виборами-2014?

— Це вже інше питання. Справді, дискусія про необхідність системи з відкритими партійними списками точиться вже понад 10 років, однак ніхто

не мав впливу на місця у виборчому списку. Бо ж тоді обирали людей, а не власники-олігархи. Але я таки впевнений, що під тиском суспільства справа до реформи дійде і її більше штучно не затягуватимуть. Принаймні вже є кілька розроблених законопроектів, на базі яких можна працювати.

У. Т.: Окресліть, будь ласка, основні принципи та засади, на яких має ґрунтуватися це нове законодавство. Особливо цікавить питання прифронтових та окупованих територій, які не можна не враховувати...

— Я розділяв би проведення виборів загалом в Україні та у прифронтових зонах. Щодо електорального процесу в зоні АТО має бути прописано окремий розділ або, ще краще, закон. А в основному документі про вибори, у прикінцевих положеннях, потрібна згадка про те, що відповідний процес там буде регульовано спеціальним актом. Адже не можна прирівнювати до звичайної виборчої кампанії на землях, не контрольованих українською владою, з огляду на різні моменти, починаючи від безпеки виборців і закінчуючи технічними моментами їх обліку, підрахунку голосів тощо. А якщо говорити про основні терени держави, то новий закон має бути максимально зручний для виборця, бо партійна система з відкритими списками є не так складною, як просто новою, до котрої треба адаптуватися. Не забуваймо: на негайне впорядкування чекає і багато питань, що не стосуються безпосередньо виборчого процесу. Наприклад, питання політичної реклами, формування виборчків, фінансування виборів тощо. Власне, все це охоплено в підготовлених проектах, потрібна тільки полі-

НИНІШНЯ ЗМІШАНА СИСТЕМА — МІКС ЗАКРИТИХ ПАРТІЙНИХ СПИСКІВ ТА МАЖОРИТАРНОЇ МОДЕЛІ — ЦІЛКОМ СЕБЕ ДИСКРЕДИТУВАЛА

з перших осіб держави (ані Ющенко, ані Тимошенко, ані Янукович, ані Порошенко) нічого не робив, щоб її запровадити, хоча на словах усі виступали «за». Понад те, вони тиснули на гальма ще до етапу внесення на голосування. Зрозуміло, що й усі нинішні партійні лідери без винятку не в захваті від введення нового законодавства, адже вони втрачають за-

ЗАКОНОПРОЕКТИ ПРО ВИБОРИ

1. Законопроект Юрія Мірошниченка (Опозиційний блок) передбачає закрити пропорційну систему, однак пропонує знизити прохідний бар'єр для проходження в парламент.

2. Законопроект Сергія Соболєва («Батьківщина») передбачає перехід до відкритих виборчих списків, але з дуже великим зауваженням. Так, партія закріплює кожного кандидата за областю й потім, за результатами перегонів, приймає рішення, хто отримає депутатський мандат і може міняти місце людей у списку. Тобто останнє слово пропонується залишити за політсилою.

3. Законопроект Віктора Чумака (БПП) — Леоніда Ємця («Народний фронт») скальований із законопроекту Виборчого кодексу Юрія Ключковського. Пропонує цілковитий перехід до системи відкритих списків.

ФОТО: ОГО

тична воля для впровадження. Найближчим часом при Комітеті з питань правової політики та правосуддя ВР буде сформовано робочу групу, до якої ввійдуть представники всіх фракцій, незалежні експерти від громадськості, члени ЦВК, яка й готуватиме об'єднаний законопроект. Нова система має ґрунтуватися на тому, що політична партія в кожному регіоні висуває своїх представників, голосуючи за яких люди її підтримують. Ті, хто набирає більше голосів серед політсили, стають депутатами. При цьому на місцевому рівні, наприклад районних рад, варто зробити багатомандатну мажоритарну систему, адже там пропорційна модель не зовсім доцільна. Тобто на мажоритарному окрузі має обиратися не один, а кілька депутатів. Це допоможе, до речі, уникнути й головної проблеми цього електорального принципу, де виграв тільки один, а той, хто набрав хоч би й на єдиний голос менше, вибуває. Тому на цих округах завжди стільки фальсифікацій, скандалів, судів тощо.

У. Т.: Як вам здається, цей об'єднаний законопроект має

бути абсолютно новий чи на базі старого, чинного закону про вибори?

– Виключно новим. Простіше все виписати з чистого аркуша, ніж переробляти проект, який концептуально не підходить. Понад те, є дуже якісний законопроект Чумака – Ємця, створений на основі розділу про парламентські вибори проекту так званого Виборчого кодексу Юрія Ключковського, що його той, своєю чергою, готував у 2010 році. Нам потрібно якнайбільше уніфікувати електоральні процедури під час будь-яких перегонів – парламентських, президентських, місцевих. Хоча все-таки потрібні два окремі закони: про парламентські та місцеві вибори, і з них має бути сформовано вже згаданий кодекс.

У. Т.: Незабаром місцеві вибори. Чи не бачите проблеми у впровадженні нової моделі за малий проміжок часу? Адже такі експерименти завжди закінчувалися погано...

– Якраз навпаки, на місцевих виборах цю нову систему можна й потрібно «обкатати». Згідно з коаліційною угодою це

**БІОГРАФІЧНА
НОТА**

Олександр Черненко – Народився 1973 року на Київщині. У 1997-му закінчив Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова за спеціальністю «вчитель історії та народознавства», Курси громадської активності в Національно-демократичному інституті США та Курси політичної освіти в Академії Клаузенгоф у м. Реде (Німеччина). Працював журналістом у різних виданнях. Від 2009 року – голова правління Комітету виборців України. У 2014-му обраний народним депутатом за партійним списком від Блоку Петра Порошенка

нове законодавство має бути ухвалено не пізніше ніж у травні. Впевнений, що робоча група, до якої входитиме і я, дуже активно працюватиме в лютому – квітні, щоб наприкінці цього терміну внести законопроект до зали вже узгодженим з усіма основними політичними силами. Бо прийняти його і справді потрібно до літа, тобто хоча б за півроку до виборів, щоб не створювати вже реального цейтноту.

У. Т.: Чи здатне ухвалення нової електоральної системи забезпечити оновлення влади через вибори, тобто так звану природну люстрацію?

– Закон як такий не зробить виборів чесними й зрозумілими. На це здатні лише самі люди та їхні правильні прагнення. Але, безумовно, новий документ цьому сприятиме. Як, зрештою, і нормальному партійному будівництву, бо політсили-фікції з одним відомим обличчям більше не матимуть шансів отримати мандати. Допоможе він і приходу нових, свіжих, цікавих людей. До того ж у них тепер будуть зацікавлені й самі суб'єкти виборчого процесу. ■

Степан Барна:

«Агресія об'єднує людей, а корупція знищує в них віру»

В інтерв'ю *Тижню* народний депутат Степан Барна (БПП) розповів, чи відбувається в Україні перезавантаження влади, скільки на це лишилося часу і як подолати корупцію.

**Спілкувався
Роман
Малко**

У. Т.: Однією з основних вимог Майдану було перезавантаження влади. Воно відбулося?

— Відбувається. По-перше, у парламент пройшло дві третини нових депутатів. По-друге, вони зовсім інші, не спирали влади, грошей і болісно реагують на несправедливість. Це прості люди, які не бояться спілкуватися з громадянами, не втікають від них, спокійно їдуть у метро і можуть харчуватися у фастфудах. Зокрема, я собі ніколи в цьому не відмовляю, живу в готелі «Верховна Рада» і не комплекую.

У. Т.: Але перезавантаження передбачає зміну правил гри.

— Звичайно. І для цього ми маємо певний час. Кроки, які нині робить Верховна Рада, вказують на те, що процес триває. Взяти хоча б те, що голосування тепер відбувається в поєднанні режимі, що депутати болісно реагують на факти кноподавства. Усі ми бачили, що було рік тому, коли бігали між рядами й голосували як хотіли, а диктаторські закони взагалі ухвалювали підняттям обох рук і ніг. Я завжди голосую особисто, і так робить 99% українського парламенту. Це є здобутком.

У. Т.: Скільки часу ви собі відводите? Іноземні експерти та донори попереджають, що в українській владі є максимум два місяці на зміни...

— Об'єктивно часу вже немає. Тому й вимоги до уряду завищені. Я не належу до найбільших прихильників прем'єр-міністра Яценюка і достатньо критично його оцінюю. Але водночас розу-

мію, що, наприклад, прийняття бюджету було частково вимушеним кроком, який мав визначити стратегію розвитку країни на наступний рік. Питання децентралізації, перехід ширших повноважень до органів місцевого самоврядування, боротьба з корупцією — усі ці речі закладені і в головному кошторисі країни, і в низці документів, прийнятих у другій половині грудня. А що часу практично немає, то ми на кожному пленарному засіданні порушуємо ці питання. Не розказуватиму про те, як у нашій фракції БПП відбуваються дискусії, вони досить серйозні. І ви бачите, що ми, депутати, вельми критично оцінюємо дії Кабміну. І робитимемо це постійно, бо, допоки питання порушуються, міністри змушені думати, що з тим робити. Наша фракція свідомо відмовилася від власних партійних квот і не запропонувала кандидатів на посади міністрів. По них прийшли люди, які ще донедавна були іноземцями. Це реформатори. І саме в тому суть наших намірів — реформувати країну. Сподіваюся, що ті люди дадуть результати, що вдасться домогтися змін і що прем'єр-міністр виконає взяті на себе зобов'язання. Бо в протилежному випадку об'єктивно розуміємо, що треба буде вже вчиняти зовсім інші дії, аби переломити ситуацію, що першим піде Кабмін, а другими підемо ми.

У. Т.: Наразі результати малооптимістичні. Усе схоже на ритуальні закликання чи імітацію, що нагадує поведінку колишньої влади...

— Я не впевнений, що відбувається так само. Хоча тут, мабуть, доречний вислів «революцію задумують романтики, здійснюють фанатики, а користуються негідники». Так от, я впевнений і, понад те, готовий констатувати факт, що була частина пройдисвітів, які прийшли під прапорами

Революції гідності й взяли не милосердно красти. Реформи в Україні мали б почати реалізовуватися не в листопаді, а в березні, й прем'єр-міністр Яценюк, який зараз знову призначений, мав би звітувати про те, що він зробив від березня, а не про те, що робитиме з грудня. І це об'єктивно. Про що я не раз наголошував і перед фракцією, і з трибуни ВР, але, на жаль, відповіді так і не дістав.

Ми знаємо, що є зловживання службовим становищем у Генеральній прокуратурі, бачимо прогалини в правоохоронній системі, проблеми з державними підприємствами, де до немислимих масштабів розвинулася корупція. На Тернопільщині спостерігали, як приймали від людей зерно за однією ціною, а розраховувалися за іншою. Тобто відбувалися колосальні зловживання. Сподіваюся, що на всі запитання нарешті буде дана відповідь. Ми цього вимагаємо.

І водночас розуміємо, що маємо діяти в умовах регламенту, який визначає нам Європа, бо не можна за принципом «спіймали — розстріляли». Революція гідності відбувалася за іншими принципами, заклала інший фундамент взаємовідносин між людьми. І зрозуміло, що ті депутати ВР, а я з упевненістю кажу, що їх дві третини, котрі чітко бачать європейську перспективу України, налаштовані на те, щоб змінити країну. І відповідно під це змінюється законодавство, зокрема проводиться реформа правоохоронної системи в частині позбавлення повноважень суддів, недоторканності депутатів. Моя позиція принципова: парламентарії мають бути позбавлені недоторканності, нічого боятися і ховатися. Вона нікому не потрібна. Також я категоричний противник того, що народні депутати не можуть бути мобілізовані. Військовозобов'язаними мають бути всі громадяни України. Якщо країна потребує, то обов'язок депутатів бути на передовій разом із усіма.

У. Т.: Чому все ж таки влада не ризикувала змінити виборче законодавство перед останньою кампанією і чи погодиться зробити це зараз?

— Треба сказати, що та виборча система, яка була в країні,

БІОГРАФІЧНА НОТА

Степан Барна – народний депутат Верховної Ради України VIII скликання, член фракції «Блок Петра Порошенка». Народився 1979 року на Тернопільщині. Закінчив історичний факультет Тернопільського державного педагогічного університету, навчався в аспірантурі Інституту політичних і етнонаціональних досліджень НАН України. Стажувався як помічник голови Комітету в закордонних справах Верховної Ради України (за проектом «Програми сприяння парламентів України» Іллінойського університету, США), а також в Інституті Сходу Варшавського університету. 2004–2006 роки – голова благодійного фонду «Ідея і Чин України». З 2006-го – радник міністра сім'ї, молоді та спорту, депутат Тернопільської обласної ради

ризика, що люди не зрозуміють або не повірять. Але ми пригадуємо, як сприймалися реформи Бальцеровича. Нині це класик реформ, який зараз консультує багатьох українських посадовців.

Інше питання, що в нас настільки законсервована система, що вона не дає змоги реалізувати зазначені реформи. І ми бачимо, який є опір. Великим здобутком вважаю те, що ми нарешті вирішили проблему круговороту кадрових призначень у системі прокуратури. До січня міг бути призначений прокурор, який пропрацював у системі п'ять років. Ми зняли це обмеження, бо розуміємо, що той, хто стільки там пропрацював, ніколи не викоренив корупції із системи, хоч би який чистий він був. Такий крок дасть змогу прийти іншим людям, які займатимуться реформуванням.

У. Т.: Влада – це ще й дрібні чиновники, які здатні занапастити всі хороші починання. Як дати раду з цими людьми?

– Моя концепція – це електронне урядування. Доки існують чиновники, який сидить у кріслі, має папір і ручку, доти буде корупція. Тільки побудова системи електронного урядування допоможе подолати це зло. Максимальна дерегуляція, децентралізація й електронне урядування лежать в основі боротьби з корупцією. Я цікавився відповідним досвідом Естонії. Він унікальний. Це країна, яка за короткий час пододала корупцію, стала членом НАТО і ЄС. Думаю, нам це було під силу ще в 1991 році, якби на те була воля керівництва держави, але її не було.

У. Т.: А зараз?

– Зараз є, але обставини інші. Ми повинні розуміти, що країна воює на три фронти. Перший – із Росією, яка вчиняє агресію, другий – дипломатичний, третій – корупція. Я із Західної України, там немає сепаратистів, але корупція є. І її прояви безвідносно до партійної належності ще більше нищать країну, ніж відкрита агресія. Агресія об'єднує людей, а корупція знищує в них віру. Віру в країну. Це найбільш небезпечно. Тому ми маємо міняти свідомість і починати із себе. ■

вичерпала себе та є неефективною. Крім того, вона знову привела у ВР тих, хто влаштував антимайдани, вбивав людей та організував, по суті, війну на Донбасі. Це принципова помилка. У парламенту минулого скликання не було волі переломити ситуацію, це правда.

У. Т.: Не було волі не тільки в парламенту, а й у президента?

– Президент не раз вносив ініціативу щодо зміни виборчої системи. Ми кілька разів змінювали підходи до побудови стратегії виборчої кампанії, бо готувалися до варіанта, що можлива пропорційна система з відкритими списками. То була ініціатива глави держави. Ми про це говорили і в таких рамках готувалися, допоки не побачили, що попередній парламент не здатний до системних змін. Сподіваємося, що нинішня ВР (усі задекларували, що це необхідно) зробить усе, щоб бодай вибори до місцевих рад відбувалися за новою системою і вже наступний парламент був обраний як нормальний європейський законодавчий орган.

У. Т.: Тобто добра воля на зміну виборчих правил нині є?

– Її більш ніж достатньо, можу сказати це з упевненістю.

У. Т.: Яким мало б бути нове виборче законодавство?

– Пропорційна система з відкритими списками – ідеальний

варіант для проведення виборів, котрий дасть пропорційне представництво, авторитетних людей і команди, які будуть здатні брати на себе політичну відповідальність. На місцевих перегонах однозначно має бути мажоритарна система. У селі, де проживає 500 осіб, вибори не можуть відбуватися на пропорційній основі. Це нелогічно, коли три партії формуватимуть список із трьох осіб. Тому зрозуміло, що пропорційна система має запроваджуватися пропорційно до кількості населення певних територій. Знову ж таки це європейська практика.

У. Т.: Дострокове переобрання Ради реальне чи вона працюватиме всі п'ять років?

– Вона працюватиме, доки не виконає свого ключового завдання: ухвалення законодавства, яке підштовхне до конкретних кроків у напрямку інтеграції України в європейську спільноту та ЄС. Ми повинні провести реформи. Розумію, що може бути погано протягом певного часу, але потім буде добре. Таку шокотерапію давно треба було провести в країні. На жаль, багато чиновників, зокрема й постреволюційного періоду, працювали з позиції не державників, а політиків. Готувалися до виборів, але не займалися реформами, бо розуміли, що зміни тягнуть за собою відповідальність, у тому числі політичну, і

Майдан через вибори

Варто визнати: останні парламентські вибори не привели до оновлення влади. Тобто до так званої природної люстрації, коли людей у владі змінюють еволюційним, а не революційним шляхом. І це одна з найбільших поразок Майдану, бо як ще можна пояснити наявність у постреволюційному парламенті львівчан, вілкулів, мірошніченків, геллерів тощо. При цьому старі кадри в усіх гілках влади, яких усереднено можна назвати «комсомольці 1980-х», остаточно довели за останні півроку не просто небажання здійснювати реальні зміни в країні, а й свою цілковиту нездатність до цього. Вони не можуть жити по-новому мало не на рівні фізіології, бо походять з іншої політичної реальності, де все вирішується підклимними «договорняками» у супроводі корупційних грошей. Суспільство дуже добре відчуває це, тому так жорстко вимагає люстрації й не збирається більше терпіти її практично відсутність. Сьогодні Україна впритул наблизилася до точки неповернення, після якої мирне очищення влади цілком може змінитися хаотичними та кривавими «розборками». Тим самим Майданом-3, який просто дурники та московська агентура вже з рік роздувають у мережі. Тому прийняття нового виборчого законодавства, яке унеможливить появу в парламенті людей із заплямованою репутацією й, що ще важливіше, забезпечить приплив нової крові, є чи не найнагальнішим завданням Банкової та парламенту.

**Автор:
Богдан
Буткевич**

**РІК ТОМУ ПОЛІТИЧНИЙ
КЛАС СВІДОМО
ЗАБЛОКУВАВ
ПРИПЛИВ СВІЖОЇ КРОВІ
З РЕВОЛЮЦІЙНОЇ
ПЛОЩІ У ВИСОКІ КАБІНЕТИ**

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВЕРТНИТИСЯ

Отже, сьогодні в країні діє потворний гібрид партійно-списочної та мажоритарної виборчих систем: половина депутатів обирається в загальнодержавному багатомандатному окрузі, ще половина – у мажоритарних округах. Нагадаємо, що цей монстр з'явився як компроміс між опозицією та тодішньою проянуковичівською більшістю напередодні парламентських перегонів 2012 року, які впевнено визнані найбруднішими в історії незалежної України.

Як засвідчують останні вибори 2014-го, обидва сегменти системи мають величезні корупційні складові та загрози. Якщо місця у списках купуються чи партійні вожді наділяють ними за заслуги та особисту відданість, то мажоритарка є плідним полем для найбрудніших фальсифікацій. Від купівлі членів комісій до маніпуляцій із бюлетенями та протоколами. При цьому рядовий виборець не впливає ні на той, ні на інший сегмент, а партії як ідеологічний чинник у суспільстві так само відсутні. Тобто маємо парадоксальну ситуацію, коли за рік після Революції гідності вже дві кампанії відбулися за старим, недолугим виборчим законом, що був вигідний лише старій політичній еліті. Остан-

Очищення
влади через вибори
зменшить ризик стихійних бунтів
усередині країни

ФОТО: УНАН

ня фактично править Україною, передаючи владу у спадок із радянських часів. Результати відповідні: понад половина знову обраних депутатів. Це вирок виборчій люстрації. При тому що вибори проводити однозначно треба було. Особливо в умовах, коли від переможного Майдану у владу пішло буквально кілька компромісних і погоджених із тим-таки старим політичним класом людей, до того ж на невливові, суто формальні посади. Тобто коли рік тому можливості припливу свіжої крові з революційної площі у високі кабінети свідомо й по-візантійськи вміло заблокував старий політичний клас, хай і під демократичною вивіскою.

Але Майдан усе одно пробуdiv бажання боротися за свої права не тільки в середнього класу, а й у решти громадян. Ось тільки вони не знають достеменно, як це робити й хто винен, чим і пояснюються спорадичні акти «смітцевої люстрації». Водночас у суспільстві знову наростають очікування «твердої руки», яка прийде й наведе лад у всьому й назавжди. Тому повернення довіри до демократичних виборів як головного засобу впливу громадян на владу є чи не найбільшою гарантією виживання української державності. Якщо Майдан-3 і має відбутися, то виключно через вибори.

Отже, зрозуміло, що нове виборче законодавство має на решті зафіксувати перехід до принципу відкритих партійних списків. Тобто партія в кожному окрузі висуває свого конкретного кандидата, голосуючи за якого люди підтримують її. Ніякого голосування просто за партійний бренд – тільки підтримка політиків через конкретних представників. Такий принцип забезпечить прив'язку депутатів до свого округу, що є сильною стороною мажоритарної системи, й унеможливить прихід до влади вождистських партій завдяки лише популярності лідера. Власне, саме така система діє в більшості розвинених західних країн. Окрім того, вона робить конче потрібним для політичних сил залучення якомога більшої кількості людей на місцевому рівні, за яких го-

лосуватиме і яких підтримуватиме населення. У наших умовах це означає необхідність нового політичного призову, адже гречка вже не здатна гарантувати 100% результат. До того ж на відміну від виборів за мажоритарною системою, коли переможцю потрібно набрати просту математичну більшість голосів, у випадку відкритого партійного списку кандидат у своєму окрузі має набрати більшість в абсолютному значенні. Адже мандат отримає лише той, хто здобуде більше голосів порівняно з колегами по партії. Це зробить принцип чесної, здорової конкуренції панівним у виборчій системі, що є головною умовою оновлення політичного поля.

Але термінових змін потребує і ще одна важлива річ, за допомогою якої політична еліта контролювала потрапляння нових людей у свої кола: прохідний бар'єр і право балотуватися. Впевнений, що для розмивання старих кланів і партій, які повністю скомпрометували себе та виборчий процес, потрібно зняти будь-які обмеження на формування виборчих блоків, що дозволить малим політсилам створювати цілком життєздатні конфігурації. Одним із важливих положень нового виборчого закону має стати забезпечення доступу до виборів як їх суб'єкта не тільки власне партій, а й громадських організацій, що дасть змогу всім охочим брати участь у перегонах. Можна дискутувати з приводу того, чи варто надавати ГО право самостійно висуватися, чи просто дозволити входити до виборчих блоків, але саме таким чином можна забезпечити швидкий та ефективний кар'єрний ліфт у владу для активних представників громадянського суспільства. Також необхідно зменшити прохідний відсоток хоча б до 3% і суму грошової застави, яка явно була прописана для того, щоб ніхто, окрім мільйонерів, не міг навіть думати про балотування.

Усі описані заходи мають повернути людям надію на те, що вони на щось впливають у цій країні. А разом із тим прибрати спокусу вирішувати питання збройною рукою, загроза якої в умовах різкої мілітаризації суспільства невпинно зростає. Відлік часу пішов. ■

Електоральний «орднунг»

На перший погляд, виборча система Німеччини видається заплутаним ребусом. Утім, він ефективно функціонує вже понад півстоліття, забезпечуючи довіру німців до свого парламенту й формування ефективної партійної системи

Автор:
Ольга Ворожбит

Парламентські вибори в Німеччині й досі проводяться за виборчим законодавством, ухваленим іще в повоєнний час, із мінімальними поправками, зробленими після об'єднання країни. Історичні реалії створення такого законодавства вплинули на його структуру, адже союзники намагалися «поділитися» своїм найкращим досвідом із тодішньою Німеччиною. Представники Великої Британії наполягали на мажоритарній системі, яка використовується для виборів до Палати громад. Французька сторона тяжіла до пропорційної, що була відома їй, хоча ставилася до останньої у випадку з повоєнною Німеччиною дещо з острахом, оскільки це збільшувало б вагу партій, яким у Парижі на той час не довіряли. Для США важливо було, щоб нова виборча система відображала федеральну структуру держави. До всього цього додавалися дебати навколо причин краху електоральної моделі Веймарської республіки. Все це разом наклало свій відбиток на сучасну виборчу систему Німеччини, яку ще називають «персоналізовано-пропорційною», або просто змішаною. За нею відбулися вибори й 1957 року, й останні 2013-го (тільки з поправкою на те, що спершу вони проводилися лише на території Західної Німеччини). Відповідно до цієї моделі кожен виборець отримує бюлетень, на якому має залишити два голоси.

Перший голос (Erststimme) він віддає за свого безпосереднього депутата від округу. Німеч-

Ангела Меркель зі своїм головним суперником із СДПН Пеером Штайнбрюком змагаються в силі агітаційного слова напередодні парламентських виборів у 2013 році

чина поділена на 299 виборчих округів, відповідно 299 представників Бундестагу обираються за прямим мандатом.

Другий голос (Zweitstimme), попри те що він «другий», значно важливіший. Ним німці обирають партію, яку хочуть бачити в парламенті. Кожна політсила має свій окремий список у федеральній землі, за нього й голосують виборці. Зазвичай якщо партія набирає більш ніж 40% за другим голосом, то вона здобуває право

формувати коаліцію (як це відбулося під час останніх виборів, коли ХДС/ХСС набрали майже 42% голосів).

У бюлетені представник партії, котрий балотується в певному виборчому окрузі, позначений навпроти неї. Якщо вона не має в окрузі свого кандидата (часто розуміючи програвність ставки на власну кандидатуру, та чи та політсила закликає підтримувати висувця від іншої, близької), то поле навпроти залишається пустим. Самовисування в одномандатних округах Німеччини також можливе. Утім, зазвичай там перемагають

представники двох найбільших партій: ХДС (у Баварії – ХСС) та СДПН; зрідка й дуже символічно – дрібніших (для «Вільних демократів» успіх 1990 року в одномандатному окрузі у Галле, звідки родом один із найвизначніших діячів партії Ганс-Дітріх Геншер, був дуже знаковим), а самовисуванці майже не мають шансу. Електоральна система Німеччини також передбачає, що партія, вигравши в трьох одномандатних округах, але не набравши 5% для подолання

бар'єра, отримує необхідні додаткові мандати в парламенті. Також, німецька модель передбачає надання додаткових мандатів та вирівнювання пропорцій. Цей механізм розроблено, щоб партія через перерахунок мандатів не здобула менше місць, ніж це передбачено її результатом у волевиявленні за другим голосом. Крім того, під час останніх виборів ХДС отримала чотири додаткові мандати, бо мала переконливішу перемогу в округах, ніж передбачали за відсотком її другого голосу. Це дві причини, з яких за нинішнього скликання в Бундестазі не

випадку смерті чи втрати кандидатом мандата. Наступника обирають зі списку партії у відповідній землі. Утім, такі довибори можуть відбутися, якщо депутат утратив своє місце за рішенням Конституційного суду.

Між мажоритарником та списочником загалом немає різниці, коли вони працюють уже як члени парламенту. Хоча на першого з них покладається різноманітна символічна робота в округах, як-от відкриття шкіл, лікарень тощо. Кожна партія, попри перемогу чи поразку свого кандидата в окрузі, серйозно працює з тамтешнім електоратом. Кандидати-списочники також постійно працюють в округах. Деякі політики також передбачають, що до списку можуть потрапляти здебільшого ті, хто «пройшов вишкіл» в окрузі.

Якщо в Україні ми звикли вважати депутатів слугами народу, котрі присягають йому на вірність, то їхні колеги в Німеччині формально є державними службовцями, хоча обирають їх такі громадяни. Вони мають депутатську недоторканість, утім, її нескладно втратити у випадку вчинення протиправних дій. Так, трьох депутатів від «Лівих» у 2012 році позбавили недоторканості за участь в акції протесту щодо проблем утилізації ядерних відходів, коли вони закликали до протиправних дій. Практично щороку хтось із членів Бундестагу втрачає цей привілей. Ст. 46 закону про вибори також передбачає, що партія чи кандидат може втратити мандат за рішенням Федерального конституційного суду.

ПАРТІЙНІСТЬ

Повоєнна виборча модель Німеччини з доволі високим п'ятивідсотковим прохідним бар'єром та змішаною системою голосування (складові якої, втім, взаємопов'язані) передбачала, що дрібні чи радикальні партії таким чином відсіюватимуться. Останнє дало змогу розвинути двом помітним політсилам: ХДС (із її баварською гілкою ХСС) та СДПН. Це іноді перетворює парламентські вибори на канцлерські та, як стверджують, багато в чому допомогло набрати такий значний відсоток ХДС/ХСС, адже народ хотів і надалі бачити Меркель своїм лідером. До того ж у парла-

мент після кожних виборів, окрім останніх, потрапляли «Вільні демократи». Останніми роками «Ліві» (наступники східнонімецької СЕПН) та «Зелені» також набирають прохідні відсотки. Саме ці менші партії і долучаються до коаліцій. Утім, через провал на виборах «Вільних демократів» ХДС/ХСС довелося формувати «велику» коаліцію зі своїм основним суперником — СДПН.

Крім того, важливим для ФРН є активне членство у партіях. До ХДС належить майже 0,5 млн німців (і це реальні члени та учасники політичного процесу), приблизно стільки само громадян у лавах СДПН. І хоча йдеться про невеликі цифри й науковці та політики б'ють на сполох, мовляв, молоді більше не цікаво вступати до звичних партій, це позначається на голосуванні та представництві в парламенті. Якщо проаналізувати біографії більшості депутатів Бундестагу, то вони перебувають у своїх партіях іще з університетських років, а то й ра-

ПРАКТИЧНО ЩОРОКУ ХТОСЬ ІЗ ЧЛЕНІВ БУНДЕСТАГУ ВТРАЧАЄ ДЕПУТАТСЬКУ НЕДОТОРКАНІСТЬ

ніше. Багато хто піднімався партійними щаблями, починаючи з роботи у владних структурах земель та участі в житті політсили на місці. Депутати можуть змінювати свою партійну належність, утім, не за день чи рік до наступних виборів. Наприклад, один із творців міжнародної політики ХДС/ХСС, зокрема й тієї, що стосується України, Карл-Георг Вельманн спершу був членом СДПН, але ще 1972 року перейшов до ХДС, де виявляв активність у молодіжному крилі.

Утім, незацікавленість молоді в політиці й поширена тенденція прихильності до популістських рухів у ФРН та Європі загалом призводять до того, що з'являється дедалі більше популістських партій на зразок «Альтернативи для Німеччини», які набирають небезпечно високу кількість голосів (за партійними списками — 4,7%). Завдяки німецькій електоральній системі ця партія поки що залишається за бортом. ■

ФОТО: AP

598 депутатів (299 переможців в округах із додаванням 299 списочників), а 630.

СПИСОК VS ОКРУГ

У Німеччині обидва голоси (або ж голосування за мажоритарною та пропорційною системами) на парламентських виборах взаємопов'язані, на відміну від України, де мажоритарників і партії ми обираємо паралельно й вони пізніше порівну отримують місця у парламенті. Важливо, що німці не проводять довиборів у

Подбати про своїх

Грузинський досвід роботи з біженцями може бути корисним для України

Війна, яку приніс в Україну агресор, поставила перед нею проблеми, не знані раніше. Мир у суспільстві, який вдавалося зберігати в попередні роки, був порушений окупаційними російськими військами, що захопили спочатку Крим, а потім частину Луганщини й Донецчини.

Руйнування, тисячі жертв, понад 1 млн біженців: країна переживає трагедію національного масштабу, наслідки якої доведеться ліквідовувати довгі десятиліття. Практика інших держав, що зазнавали таких бід, свідчить: шлях не буде легким.

Найсвіжіший і найближчий нам приклад – Грузія. Ця традиційно дружня Україні пострадянська держава за недовгий період своєї незалежності пережила кілька кривавих воєн. Громадянський конфлікт почався ще 1991 року в Тбілісі, де зіткнулися прихильники тогочасного президента Звіада Гамсахурдіа та бойовики, які підтримували Едуарда Шеварднадзе, а в 1992-го бойові дії перекинулися на Південну Осетію та Абхазію. Криваві баталії закінчилися після того, як уряд цілком втратив контроль над бунтівними автономіями. Над Південною Осетією у 2008 році його спробував поновити Міхеїл Саакашвілі, але це закінчилося, як ми пам'ятаємо, війною з РФ й окупацією російськими військами Абхазії та Південної Осетії. Грузія втратила близько 20% своєї території.

Воєнні конфлікти призвели до масштабного потоку біженців із проблемних регіонів до Тбілісі. Переселенцями відтак стали 250 тис. осіб. Після відмежування Абхазії та Самачабло (Південної Осетії) від Грузії в бунтівних республіках почалися етнічні чистки, через що грузинам довелося втікати, залишаючи свої домівки мародерам і загарбникам. Майже весь потік прямував до великих міст, насамперед столиці. У 1990-х Тбілісі мало жакливий

Автор:
Денис
Казанський,
Тбілісі

Готель
«Колхеті»
в Тбілісі. Нетрі
для біженців

вигляд. Біженці були всюди. Одягнені в чорне, вони заповнювали підземні переходи й сиділи на вулицях, випрошуючи милостиню. Всі готелі, профілакторії та пансіонати були зайняті грузинами, що втекли від війни. Їм віддавали школи, дитячі садки й навіть цехи підприємств, які зупинили виробництво. Роками вони примудрялися виживати на копійки від держави. В умовах безробіття і кризи 1990-х селяни без освіти не знаходили роботи.

Україні така апокаліптична ситуація поки що не загрожує. Хоча потік біженців із Донбасу дуже великий і вже перевищив 1 млн осіб. Окрім того, економічний стан країни теж погіршується, що не сприяє успішній адаптації переселенців в інших регіонах. Цілком очевидно, що проблеми біженців нам іще доведеться вирішувати не один рік, і для успіху в цьому варто брати на озброєння грузинський підхід, аналізуючи здобутки та помилки.

Довгий час влада Грузії взагалі не займалася цими громадянами. Вони жили в наданих їм або самочинно захоплених будів-

лях. По-справжньому вирішувати їхні проблеми стали тільки за президента Саакашвілі, проте негараздів у них і досі хоч греблю гати.

Роботою із внутрішніми переселенцями в Грузії опікується окрема держустанова з довгою назвою «Міністерство зі справ вимушено переміщених з окупованих територій осіб, біженців та розселення». Ймовірно, аналогічним шляхом незабаром доведеться піти й Україні.

Грузинське міністерство переважно працює над житловими питаннями. Після 2008 року в країні побудовано сотні тисяч квадратних метрів помешкань для біженців як із Самачабло, так і з Абхазії. Квартири й будинки отримали тисячі родин. Хоча й такі результати задовольнили аж ніяк не всіх. У Грузії знайшлося

чимало критиків діяльності міністерства.

За довгі роки життя в Тбілісі біженці цілком звикли до злиднів. Люди ладні були тулитись у тісних кімнатках колишніх санаторіїв і готелів, аби тільки нікуди не переїжджати із центру столиці. Особливо після Революції троянд, коли до міста поїхали іноземні фахівці та бізнесмени й воно почало стрімко розвиватися. Тисячі біженців жебракували просто на головній вулиці, не відходячи далеко від місця проживання. Мешкали вони в головних готелях Тбілісі («Колхеті», «Грузія», «Іверія»), що на-

гадували багатоповерхові нетрі, обвішані ковдрами та шматтям, із буржуйками в номерах.

Виселення цих громадян з обжитих ними будівель викликало справжні бунти у столиці. Люди не хотіли покидати центр, проте в середині 2000-х нова влада Грузії поставила собі за мету приватизувати головні готелі Тбілісі й запровадила переселяти «постояльців» у спеціально побудоване для них житло в інших містах і селищах. Зрештою з готелю «Іверія» вдалося виселити 800 осіб, запропонувавши їм як компенсацію \$7 тис. на людину, й невдовзі він був проданий компанії Radisson. Нині Radisson Blu Iveria Hotel один із найпрестижніших у столиці.

Після такого переселення владу різко критикували за порушення прав людини. Опозиція

просто отримати цю суму як компенсацію.

Разом із котеджем переселенню зазвичай давали невелику присадибну ділянку. Селища стали зводити відразу після війни у 2008 році, й прийняли вони переважно утікачів другої хвилі. Люди заселялися туди вже через кілька місяців після початку вторгнення Росії. Масиви будували найчастіше з нуля поблизу основних автошляхів. У кожному такому поселенні відразу з'являлися дитячі садки та школи.

Утім, людей спрямовували не тільки в сільську місцевість. Восени 2011 року Міхеїл Саакашвілі відкрив цілий мікрорайон для біженців із Абхазії в місті Поті. Там налічувалося 32 чотириповерхові будинки, у які переселили 1,2 тис. сімей із са-

Тбілісі сьогодні все ще мешкає 5 тис. біженців, яких поки що відселити не змогли, бо вони вимагають собі житло у столиці. Нова влада поводить з ними обережно, бо таких загалом понад 200 тис. осіб, тобто майже 5% населення Грузії. Вибірців керівництво країни втрачати не хоче.

Біженці все ще користуються численними пільгами й отримують щомісячні виплати з бюджету, хоча багато хто живе у Тбілісі більш ніж 20 років. Гроші уряд платить навіть молодим людям, що були дітьми на момент утечі із зони бойових дій, а нині давно вже подорослішали, мають роботу, житло та власних малюків. Ніхто не наважується відібрати в них пільги, бо це був би непопулярний крок.

Очевидно, Україні теж доведеться будувати помешкання для переселенців із зони АТО, багато з яких назавжди втратили домівки внаслідок обстрілів або не можуть повернутися до них із якихось інших причин. І братися за це час уже сьогодні. Але жодної системної роботи з біженцями в державі досі немає, і наші переміщені особи змушені наразі так само тулитися в пансіонатах та непристосованих для життя будівлях, як і грузинські.

Імовірно, справами таких громадян повинен займатися щонайменше спеціальний департамент, а то й ціле міністерство, до завдань якого входитимуть як переселення та розміщення, так і працевлаштування. Може, доведеться обрати й інший варіант: платити переселенцям компенсації, щоб вони купили нову землю, або надавати ділянки під котеджі. Вочевидь, для реалізації таких програм доведеться залучати іноземну допомогу. Зазвичай у такому сприянні не відмовляють, але в Україні взагалі немає ані кошторису, ані якогось чіткого плану залучення відповідних коштів.

Ситуація на фронті, на жаль, схиляє до думки, що слово «біженець» надовго ввійде в лексику українців, як це давно вже сталося в грузинів та жителів інших країн, що зазнали воєн та конфліктів. Тож вирішувати проблеми все одно доведеться. Інакше отримаємо такі самі нетрі з буржуйками й антисанітарією, де зростатимуть цілі покоління наших співвітчизників. ■

Новий квартал для біженців у Поті

стверджувала, що «режим Саакашвілі» відправляє біженців у резервації, побудовані в депресивних регіонах, де немає роботи. Тому аналогічний маневр із готелем «Грузія», який продали мережі Hilton у 2011-му, вже не пройшов. Люди відмовилися залишати його, погрожували бунтами й голодуванням.

«Резервації» насправді, звісно, такими зовсім не бачаться. Найчастіше це просто великі селища на кілька тисяч невеликих котеджів. Кожен із них обійшовся в \$10 тис., і в разі відмови від переїзду туди будь-який переселенець міг

наторіїв та готелів. Загальна вартість проекту становила 28 млн ларі (близько \$14 млн).

Критики заявляли, що у провінції біженці не знайдуть роботи і що, випроваджуючи людей із Тбілісі, президент фактично прирікає їх на злидні. Багато переселених і досі злиються на нього за таке погане житло. Із селищ людям доводиться їздити на роботу в інші міста за кількадесят кілометрів, що в Грузії вважається великою відстанню.

Утім, хоча будівництво помешкань для біженців триває, роботи ще дуже багато і проблему аж ніяк не вирішено. У готелях

U.TYZHDEN@UKR.NET
ЗВЕРНУТИЙ СВЯТОК

Спілкувалась
Ольга Ворожбит

Тиждень розмовляв із чеським політиком, экс-міністром закордонних справ ЧР Александром Вондрою про ставлення його співвітчизників до свого нинішнього президента, позицію комуністичної партії в Чехії та безпекові виклики для Східної Європи.

У. Т.: На мітингу в листопаді багато чехів показували червону картку своєму лідерові. Чому ж обрали Мілоша Земана, якщо нині така маса співвітчизників його не підтримує?

— Можливо, перед нами класичний наслідок загального голосування. Це були перші всенародні вибори президента в чеській історії. Доти президентів обирали в парламенті. Я не віддавав голосу за цю кандидатуру, бо підтримував свого товариша ще з 1980-х Карела Шварценберга. До речі, знаєте, як перекладається слово земап? «Бідний середньовічний дворянин», «дрібний землевласник». Тож земап боровся проти аристократа, який усе життя провів у Австрії. Це було щось на зразок «еліта проти народу». А ще зважаймо й на те, що шальки політичних терезів хилилися вліво, бо правоцентристи очолювали два уряди поспіль — від 2006 до 2013 року. Їм доводилося протистояти економічній кризі. Тож насправді обрання Земана не стало великою несподіванкою. Неочікувана, як на мене, хіба що його теперішня поведінка. Він аж десятиліття прожив у цілковитій ізоляції десь у горах між Прагою та Брно, програвши Клаусові 10 років тому. На тих виборах його зрадили кілька соціал-демократів, не проголосували «за». Тож він сердито зачинився у своєму замиському будинку, не стежачи за тим, що відбувається у світі. А потім раптом через 10 років з'явився, щоб помститися. Можливо, саме ізоляція і сприяла такій поведінці.

У XX столітті чехи плекали певні симпатії до Росії, вважаючи, що то протизага німецьким впливам. Утім, після 1968 року я гадав, що прагнення кремлівської підтримки вивітрилося. Ця історія показує, що не цілком. Нам треба бути готовими до протистояння.

Александр Вондра:

«Для викорінення тоталітаризму й комунізму потрібно два покоління»

У. Т.: А третій результат Комуністичної партії Богемії і Моравії під час парламентських виборів 2013 року чим можна пояснити? Це прояв ностальгії?

— Гадаю, ні. Ностальгії за чим? У чехів зараз вищий рівень життя, ніж будь-коли. Звісно, люди схильні ідеалізувати минуле, але не в тому річ. Просто керівна складова зсунулася вліво. Комуністи ніколи не були членами урядової коаліції, але для соціал-демократів це важливий фактор, адже у своїй риториці вони мусять якось пристосовуватися до факту, що в нас досі є Компартія.

Це теж може бути причиною, чому уряд, який очолюють соціал-демократи, не так голосно висловлюється проти Земана. Вони побоюються втратити якусь частину виборців із лівими симпатіями. Окрім того, є і дебати в правому крилі. Для мене вибір між Брюсселем та Москвою очевидний. Звісно, я за ЄС. Хоча критично ставлюсь і до Європи через схиляння на її Заході, а також у Вашингтоні до радикально ліберального порядку денного. Там нині переважають маргінальні питання.

Пригадую, років 20 тому американські та західноєвропейські дипломати йшли попереду демонстрацій із вимогами більшої свободи. Тепер вони крокують на чолі гей-парадів. Якщо ви консер-

ватор, то фактично перебуваєте поза дебатами, базованими на політичній коректності. Отже, це ситуація, з якої хоче скористатися Путін. Він зображує себе захисником традиційних цінностей від «загниваючого» Заходу. Мене цим не купити. Утім, деякі консерватори чіпляються за таку риторику. У Центральній Європі це Віктор Орбан чи Вацлав Клаус. Є такі діячі в Британії, Франції. Але якщо ви поляк чи балтійець, то ніколи не купитеся на таку концепцію.

У. Т.: А не боїтеся, що дух свободи Центральної Європи після 1989 року може бути підірвано через загравання Путіна з певними її лідерами — тим-таки Віктором Орбаном чи Робертом Фіццо?

— Гадаю, він намагається грати у гру «розділай і володарюй», а два згадані вами політики (один лівий, другий правий) допомагають у цьому. Чехам певною мірою пощастило, ми в іншому становищі. Наприклад, завдяки тому що в 1990-х зробив наш уряд. Він забезпечив енергетичну незалежність країни. Відтоді вона здатна одержувати газ із Норвегії, тож легко пережила, скажімо, паливну кризу 2005 року. Ми в змозі імпортувати нафту з Інгольштадта, із Заходу. У нас є атомна енергетика. Наше становище зручніше, маємо свободу маневру.

БІОГРАФІЧНА НОТА

Александр Вондра народився 1961 року в Празі. Чеський політик, був дисидентом і підписантом Хартії-77. Від 1997 до 2001 року — посол Чехії у США, у 2006–2007-му — міністр закордонних справ, у 2010–2012-му — міністр оборони

У. Т.: Ви були прихильником розміщення систем ПРО на території Чехії... Якими бачите безпекові перспективи своєї держави?

— США шукали можливості розмістити ці протиракетні комплекси як механізм проти майбутніх загроз від Ірану. А ми водночас були зацікавлені мати частину стратегічної інфраструктури Сполучених Штатів на своїй землі як своєрідну гарантію в Європі. Однак, як на наш погляд, це мало більший стосунок до Москви, ніж до Тегерана. На жаль, через певну опозицію вдома, а також зміну стратегії у Вашингтоні ми втратили той шанс. І мені дуже шкода. Ми вже заявляли про це голосно у 2009-му. Тоді з'явився лист, підписаний Вацлавом Гавелом, Лехом Валенсою та ін. Ми попереджали про ризики політики перезавантаження, бо наше бачення ситуації було досить різне. Нам не здавалося, що Путін перезавантажується в позитивному сенсі. Це було саме після 2008 року, тобто вторгнення Росії у Грузію. Ми передбачали ревізійністську політику Кремля й наполягали на тому, щоб НАТО всерйоз перейнялось обороною держав, які межують із РФ. Минуло п'ять років. Тепер ситуація ще критичніша. Альянс нарешті прокинувся ухваливши в Уельсі деякі позитивні рішення для забезпечення оборони прикордонних держав, як-от

Польща і країни Балтії. Тобто це був правильний крок. Але потрібно робити більше у зв'язку з російською загрозою.

У. Т.: Серед тих, хто підтримує промосковську риторику в Україні, є багато Homo sovieticus — людей, що ностальгують за комуністичним минулим. Чи вдалося це подолати у Чехії?

— Країна відсвяткувала 25-річчя Оксамитової революції, і можна сказати, що трансформація в економічній та судовій сферах закінчилася. Утім, дехто може заперечити завершення соціальних перетворень. Ми говоримо про два покоління, що жили під час комунізму і 25 років потому, та насправді йдеться про одне. А нам потрібні бодай дві генерації. Масарик, коли було створено Чехословаччину, казав, що йому знадобилося б 50 років.

У процесі перетворення ви маєте підтримку й енергію однієї із суспільних груп. У вас є такі люди, тож беріться до реформ. Для викорінення тоталітаризму й комунізму потрібні два покоління. Є, втім, іще одне правило. Перебуваючи в комуністичних тюрмах, ми знали: щоб відродитися після ув'язнення, необхідно провести стільки само часу на волі, скільки ви змарнували за ґратами. Втім, це, мабуть, порада для чехів, а не для українців. ■

К Н И Г А Р Н Я

Ваша іноземна преса в Книгарні «Є»

AD
ARCHITECTURAL DIGEST

COSMOPOLITAN

DER SPIEGEL

FINANCIAL TIMES

Forbes

Herald Tribune

LE MONDE
diplomatique

Newsweek

The Economist

THE TIMES

THE WALL STREET JOURNAL

м. Київ

вул.
Лисенка, 3

вул.
Спаська, 5

Львів
просп. Свободи, 7

Yankee, go home!

Антиамериканські настрої, традиційно сильні серед німецьких лівих, тепер наростають і серед правих

Близько тисячі прихильників руху «Пегада» («Патріотичні європейці проти американізації Заходу») 24 січня вийшли на вулиці Ерфурта. Вони несли транспаранти й скандували гасла, які застерігали від розриву відносин із Росією та попереджали про третю світову війну, звинувачуючи «державу-терориста» — Америку. Поширення антиамериканських настроїв у Німеччині непокоїть посла США Джона Емерсона. Незабаром він має відвідати «конференцію з антиамериканізму» в Мюнхені. Президент ФРН Йоахім Гаук нарікає, що «німці й американці живуть як на різних планетах».

Цей новий настрій впливає на все: від реакції Заходу на тероризм і залякування з боку Росії до перемовин про створення зони вільної торгівлі між Америкою та ЄС, які вже дійшли до восьмого раунду.

Антиамериканізм для німців не нове явище. У Західній Німеччині в період холодної війни він був притаманний здебільшого лівим партіям. Праві вбачали у Сполучених Штатах захисника від комунізму й учителя демократії в повоєнний час. Але навіть у консервативних західних німців любов до Дикого Заходу поєднувалася із презирством до американського способу життя, який вони вважали некультурним. Тим часом східні німці виховувалися в антиамериканському, проросійському дусі. Навіть сьогодні, коли зникла та ідеологічна спорідненість, «неоковирна суміш антиамериканізму й дивної романтизації російсько-німецької близькості» залишилася, вважає Гайнріх Август Вінклер, історик, який досліджує амбівалентну інтеграцію своєї країни в Захід.

Теоретично об'єднання 1990 року забезпечило Німеччині надійне місце серед держав Заходу, якщо йдеться про НАТО, Європейський Союз та спільні цінності. І все ж таки частина ста-

ФІНАЛ ВІЙНИ:
«Небайдужі демократи проти американізації Європи» в Німеччині застерігають від розриву відносин з Росією і звинувачують «державу-терориста» Америку

рого лівацького антиамериканізму збереглася. Політичний прихисток він знайшов собі в партії «Ліві», яка постанала із середовища комуністів НДР і до якої приєдналося кілька західних радикалів. У м'якшій формі ті самі погляди помітні поміж соціал-демократів і зелених.

Нове — це антиамериканські настрої серед правої частини політичного спектра. Якщо колись їх можна було відчутися лише серед екстремістських маргіналів на кшталт баварського Християнсько-соціального союзу — консервативного брата очолюваного Ангелою Меркель Християнсько-демократичного союзу, то зараз вони просочилися поза стіни кнайп ХСС і дісталися молодіжній ультраконсервативній «Альтернативи для Німеччини». Остання зародилася як партія антиєвропейського спрямування, а тепер стала ще й антиіммігрантською й антиамериканською.

Канцлер Меркель, як і президент Німеччини Гаук, родом із НДР, але має проамериканські нахили. Однак скандал із прослуховуванням її телефонів (як і безлічі електронних комунікацій звичайних німців) розвідувальними службами США не сприяв зміцненню двосторонніх відносин,

про що ми знаємо тепер завдяки Едвардові Сноудену. Німці вбачають у цьому порушення суверенітету й почуваються зрадженими союзниками. Вони також виступають проти інших спроб американців проводити свою політику за межами власної території, наприклад перевіряти пасажирів в аеропортах ФРН. Усе це «створило отруйну атмосферу недовіри й розпалює антиамериканські настрої в Німеччині», каже голова зовнішньополітичного комітету Бундестагу Норберт Реттген.

Така недовіра тепер загрожує Трансатлантичній угоді про вільну торгівлю. Її підтримує більшість громадян ЄС. Але найнижчий показник прихильності (лише 39%), за результатами нещодавно проведеного опитування, в Австрії та Німеччині. В останній ця суперечність сягнула істерично-нелогічного рівня. Німці бояться потенційних арбітражів між компаніями та урядами держав, хоча вони є елементом більшості вже наявних торгових домовленостей ЄС. «Якби це була угода з якоюсь іншою країною, вона не мала б такого великого суспільного розголосу», — вважає Реттген. І це можна дедалі частіше сказати про будь-що, у чому задіяні Німеччина та США. ■

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

К Н И Г А Р Н Я

М. КИЇВ

вул. Лисенка, 3 тел.: (044) 235-88-54, вул. Спаська, 5 тел.: (044) 351-13-38,
пр-т Повітрофлотський, 33/2 тел.: (044) 275-67-42
вул. Льва Толстого, 1 тел.: (044) 383-61-49

М. ЛЬВІВ

пр-т Свободи, 7 тел.: (032) 235-73-68

М. ХАРКІВ

вул. Сумська, 3 тел.: (057) 731-59-49

М. ІВАНО-ФРАНКІВСЬК

вул. Незалежності, 31 тел.: (094) 928-31-41

М. ВІННИЦЯ

вул. Соборна, 89 тел.: (0432) 52-93-41

М. ТЕРНОПІЛЬ

вул. Валова, 7-9 тел.: (0352) 25-44-59

М. ВОЛОДИМИР-ВОЛИНСЬКИЙ

вул. Ковельська, 6 тел.: (03342) 2-19-57

М. РІВНЕ

вул. Короленка, 2 тел. (094) 928-31-44

www.book-ye.com.ua

І Н Т Е Р Н Е Т - М А Г А З И Н

WWW.BOOK-YE.COM.UA/SHOP

Лінії розлому в Європі

Навіть якщо проблема з боргом Греції вирішиться, цього може бути замало для порятунку євро

Дуже точно, хоча, може, й незумисне, підсумував це непохитний міністр фінансів Німеччини Вольфганг Шойбле. «Ніхто нічого Греції не накидає, – сказав він репортерам у Брюсселі, – але зобов'язання залишаються». За день до того грецькі виборці, яким ці самі зобов'язання після багатьох років рецесії добряче набридли, обрали уряд на чолі з партією СІРІЗА, котра виступає проти режиму суворой економії. Можливо, Афіни самі винні у своїх проблемах. Але після п'яти років контролю «трійки» з-за кордону: Європейської комісії, Європейського центрального банку та МВФ, які визначили умови фінансової допомоги Греції, неважко зрозуміти, чому деякі греки вважають, що багато труднощів їм справді нав'язали ззовні.

Шойбле, головний борець за сувору економіку в Європі, може, й не хотів показувати тертя в са-

мому серці єврозони. Але через Грецію приховувати їх стало нереально. Розробити план перерозподілу негативних наслідків від величезного боргового тягаря країни – це лише початок. Яніс Варуфакіс – любитель шкірянок і

схеми, зокрема й прив'язані до показника ВВП облігації, щоб виклопотати допомогу якимись іншими способами. Це було сприйнято без особливого ентузіазму. У будь-якому разі грецькі банки можуть стати нагальнішою проблемою, особливо після заяви ЄЦБ про те, що він більше не прийматиме державні облігації Афін як гарантії. Представникам Євросоюзу набридла неорганізованість греків, і вони вважають за краще продовжити термін дії нинішнього пакета фінансової допомоги, який спливає наприкінці лютого. Схоже, Варуфакіс про це не хоче чути. Але, попри «бурю і натиск» його перших днів на посаді, з'явилися сигнали, що уряд в Афінах розуміє: терпець кредиторів не вічний. Далі не все йтиме гладко, але варто робити ставки на те, що зрештою вони домовляться.

Якщо в економічному сенсі останній виток єв록ризи не до-

ВИГРАШ ПАРТІЇ СІРІЗА НА ВИБОРАХ ПОСТАВИВ ЄВРОПЕЙЦІВ ПЕРЕД ПИТАННЯМИ, ЯКІ ВОНИ НАМАГАЛИСЬ ІГНОРУВАТИ

© 2015 The Economist Newspaper Limited. All rights reserved

шкульніший за попередні, то в політичному це справжній тернові хащі. Незважаючи на всі розмови про зведені останнім часом захисні мури на випадок проблем із Грецією, єврочиновники не забувають ризиків, пов'язаних із можливим її виходом із зони євро. Але що більше вони пропонують коаліції на чолі із СІРІЗА, то дужче ризикують підірвати позиції поміркованих сил в інших країнах. Це дратує правоцентристські уряди, наприклад Іспанії та Португалії, які говорили своїм виборцям про безальтернативність суворой економії та реформ, і відлякує лівоцентристські партії, які можуть утратити найбільше, якщо виборці віддадуть перевагу радикальнішим варіантам (як багато політиків, що виростили зі студентського ультралівого руху, СІРІЗА найрізкіше критикує соціал-демократів). Деякі чиновники відверто визнають, що цю дилему вирішити неможливо.

Поки що члени зони євро зберігають дивовижну єдність, намагаючись оптимальним чином зарадити проблемі Греції. Але під цією поверхнею почали розходитися нові, ще не видимі тріщини. Середземноморські країни разом із північними стражами фіскального порядку вимагають жорсткого курсу стосовно Афін. Франція та Італія відмовляються задовольнити прохання Греції про списання боргу почати через те, що самі надали їй великі кредити. Але вони, окрім того, потай сподіваються, що дебати перетягнуть ще когось у табір тих, для кого на першому місці зростання. Більшість європейського політичного мейнстріму (навіть у Німеччині) стикається з викликами новоспечених партій, що виступають проти еліт і грають на суспільному невдоволенні та ослабленні старих союзів.

До того ж Греція не єдина проблема єврозони. ЄЦБ, може, й опирається разом із Німеччиною закликам засипати грецькі банки фінансами, але не погоджується з нею щодо кількісного пом'якшення та фіскальної політики. А ще має власні непрості питання, як-от спокуса заповнити політичну нішу, що утворилася внаслідок чвар між національними урядами країн єврозони, в час, коли економіка континенту кумляє. Але центробанки не мають демократичної легітимності: останнє, чого хотів би голова ЄЦБ Маріо Драгі, – це відповідальність за рішення про вихід чи невихід Греції з єврозони.

По всій Європі нарікають, що якби тільки грішники уздріли світло, то все налагодилося б. Але це суперечливий погляд. Одним потрібно лише, щоб греки та іже з ними погодилися з необхідністю реформувати свою економіку й повернути борги. Другим – щоб Берлін визнав неможливість повернення деяких коштів, але забув про свою одержимість збалансованими бюджетами. Єдиним гірким уроком останніх кількох років стало те, що економічний консенсус не означає політичного. Можливо, знайдеться компромісне вирішення боргової проблеми Афін, але нікуди не зникне проблема популістів ні в Греції, ні деінде.

ЗАЛІЗНА ВОЛЯ – ЦЕ ЩЕ НЕ ВСЕ

Більшість демократичних держав має інститути, які розводять і врівноважують конкурентні інтереси. У єврозоні, навпаки, політика переважно працює через кризовий менеджмент і непрозорі домовленості. Це не може вирішити проблеми спільного валютного ареалу для 19 урядів, кожен із яких по-своєму бачить, як ним управляти. І від політики теж нікуди не подітися. Великих зусиль було докладено, щоб запобігти поширенню фінансових проблем і зміцнити економічні та фіскальні правила. Але без довіри фонди грошової допомоги та банківські союзи на більше не спроможні.

Віддаймо належне виграшу партії СІРІЗА на виборах, що поставив європейців перед питаннями, які вони намагались ігнорувати. Ключові постаті, скажімо, голова Європейської ради Дональд Туск, думають, як покращити управління єврозоною. Завести старий франко-німецький двигун є одним із варіантів. Але якщо греки й німці вважатимуть одні одних відповідно бездушними скнарами та порушниками-рецидивістами, прогресу не бачити. Кожен член єврозони, вступаючи до неї, пожертвував значною частиною суверенітету. Криза показала, як мало з них поки що відчули наслідки цього.

І справді, ігри минулого тижня, мабуть, увігнали в депресію багатьох оглядачів. Немає особливих підстав гадати, що вмовляння цього разу більше сприятимуть порозумінню, ніж доти. Європа знайде спосіб виборватися із проблем, і розколини знову поростуть мохом. До наступного землетрусу. ■

History of Art series at Ye Bookstore

Looking at art history from a fresh perspective*

м. Київ
вул. Лисенка, 3
тел.: (044)235-88-54

* «Історія мистецтва»
в Книгарні «Є»

Новий погляд на історію
мистецтва

Автор:
Ярослав
Пешек,
Чехія

Грецькі борги

Чехи обожнюють Грецію, про що свідчить як вибір туристських маршрутів, так і поширеність чеської мови на грецьких пляжах у літні місяці. Вони набагато толерантніше ставляться до проблем цієї країни, ніж, наприклад, словаки. На відміну від Словаччини Чехія не входить у еврозону – у нас все ще використовується чеська крона. З 28 країн Європейського Союзу до еврозони належать 19 – там розраховуватися можна тільки євро, а отже, грецька боргова криза найбільше загрожує їм.

У Греції після виборів, які відбулися нещодавно, до влади прийшла ліворадикальна СИРИЗА, передвиборчим гаслом котрої було не виконувати умови надання міжнародної допомоги, про яку домовився колишній грецький уряд з Європейським Союзом, Міжнародним валютним фондом та Європейським центральним банком і яка, передбачалося, має врятувати країну від дефолту. Новий прем'єр Алексіс Ципрас днями заявив, що в країні вже чотири роки реалізується провальна програма, від якої народ остаточно відмовився, коли зробив свій вибір на останніх перегонах. І доповнив це теперішніми показниками:

1,5 млн безробітних, борг у розмірі 180% ВВП та 2 млн людей за межею бідності.

Греція ще в 1952 році (разом із Туреччиною) вступила до НАТО, у 1981-му стала членом ЄС, у 1992-му її прийняли до шенгенської зони. 11-мільйонне населення раділо високому рівню життя в країні, а в 2004-му Афіни приймали XXVIII літні Олімпійські ігри. У 2000–2007 роках Греція мала чи не найшвидше зростання економіки в еврозоні за річного збільшення ВВП 4,2%. Розчарування настало, коли в жовтні 2009-го тодішній міністр фінансів Йоргос Папаконстантіну повідомив на нараді європейських міністрів у Люксембурзі, що попередній грецький уряд брехав ЄС і фальсифікував економічні й фінансові дані. Ревізія, проведена статистичною службою ЄС Eurostat, підтвердила катастрофічну ситуацію в економіці країни, після чого почалися переговори з метою запобігти її дефолту.

Грецький уряд отримував мільярдні позики від ЄС, МВФ та ЄЦБ банку взамін на зобов'язання провести структурні реформи та зменшити бюджетні видатки. У населення держав – членів Євросоюзу у зв'язку із ситуацією в Греції виникло багато запитань, зокрема стосовно нездатності ЄС контролювати ситуацію в окремих країнах, а також того, що некоректна поведінка політиків однієї країни може негативно позначитися на си-

туації в інших. Низка держав, серед яких і Чехія, відклали перехід на європейську валюту й обрали тактику вичікування.

Однак неминуха суворя економія призвела в Греції до зростання популізму, соціальної демагогії та активізації ліворадикальних рухів. Профспілки стали скликати демонстрації та організовувати загальнодержавні страйки, що тільки погіршувало економічну ситуацію та міжнародний престиж країни. Почалися розмови про розпад еврозони та вихід Греції із еврозони. Багато хто заговорив про негативні явища в Іспанії, Португалії, Ірландії, що нагадують грецьку ситуацію.

У країнах, які перейшли на євро, посилюється євроскепсис і стали з'являтися антиєвропейські рухи, як, наприклад, «Альтернатива для Німеччини». У ЗМІ знову активно обговорюються федералізація ЄС, з одного боку, та посилення демократії й відновлення повного суверенітету деяких країн – з другого. Численні скептики почали заявляти про розпад ЄС. У дискредитуванні Євросоюзу їм суттєво допомагає збройний конфлікт на Сході України, зокрема незаконна пове-

дінка Російської Федерації, яка приховано підтримує порушення територіальної цілісності та суверенності України.

Новий грецький уряд дуже креативно підійшов до вирішення питання повернення боргів своїй країні. Тобто

**ЧЕРЕЗ СИТУАЦІЮ В ГРЕЦІЇ
У КРАЇНАХ, ЯКІ ПЕРЕЙШЛИ
НА ЄВРО, ПОСИЛИВСЯ
ЄВРОСКЕПСИС І СТАЛИ
З'ЯВЛЯТИСЯ
АНТИЄВРОПЕЙСЬКІ РУХИ**

Греція не відмовляється робити це, але пропонує обміняти їх на облігації, які оплачуватиме тільки після того, як зросте ВВП. Інша частина позики від ЄЦБ трансформуватиметься в безстрокові бонди, коли потрібно погашати лише відсотки, а номінальна сума не повертається ніколи. Така практика у світі не нова. Подібні облігації видала Німеччина в 1953 році, коли оговтувалася після Другої світової війни. Теперішній міністр фінансів Яніс Варуфакіс каже про новий план як про «розумну інженерію боргів». Приватні інвестори активно вітають пропозицію, бо вона ніяк не зачепить їхніх боргових зобов'язань.

Нові грецькі міністри зараз їздять по ЄС і переконають особисто кожного партнера пристати на їхню пропозицію. Цей процес триватиме не один місяць, але знову зблисує надія, що еврозона не розпадеться, а Євросоюз відновить стабільність і престиж. Це, звичайно ж, матиме позитивний вплив не лише на Іспанію. Адже сильний ЄС дуже багато значить і для суверенної та європейської України. ■

Безперспективний путінізм

Працюючи над новою книжкою – політичним тлумачним словником, у якому мало бути трохи гумору, сатири та мого власного досвіду з європейської політики, я освіжив у пам'яті чимало радянських кліше, пропагандистських «перлів» та зразків огидної демагогії. Усе це досі є російською реальністю. І деякі «перли» дають змогу осягнути її глибинну сутність. Як-от відоме революційне гасло Володимира Леніна: «Комунізм є радянська влада плюс електрифікація всієї країни!» Дозволю собі запропонувати нове визначення (з ексклюзивним авторським правом): «Путінізм є влада натовпу плюс шредеризація всієї Європи». Сподіваюся, цей термін у моєму аналозі «Словника від Лукавого» Амброза Бірса посідає чільне місце, адже з огляду на назву мого словника – «Усе, що ви завжди хотіли знати про політику (Але боялися спитати)» – визначення політичних феноменів на кшталт згаданого напрошуються самі собою.

У чому ж суть путінізму? Це своєрідний постмодерністський фашизм – мафіозна держава, заснована на клептократії, примусі, тероризмі й жорсткій зовнішній політиці, що повинна відволікати увагу громадськості від внутрішньої несправедливості й проблем. Саме таку функцію виконують відкритий бандітизм і політичний авантюризм Росії за кордоном.

Тим часом самій Москві бракує послідовної ідеології. Коли йдеться про політичні погляди й переконання, Путін є ідеологічним збоченцем, який намагається поєднати такі далекі одне від одного явища, як *ancien régime*, анахронічний більшовизм, сталінізм і кумівський капіталізм, східний політичний деспотизм і псевдodemократію, нехтування свободою, яке йде пліч-о-пліч із ревною релігійністю, позірне «західне» життя з усім його комфортом і технологічністю на тлі порушень прав людини та громадянина. Ця каша видається навіть більш абсурдною і сюрреалістичною, ніж ідеологічна непослідовність радянської еліти.

У мистецтві та культурі правую рукою Володимира Путіна є російський режисер і актор Нікіта Міхалков. Подібно до свого кремлівського патрона він може сьогодні прославляти російських царів (мабуть, із вродженої скромності кіномитець вирішив зіграти роль останнього російського самодержця Ніколая II у фільмі «Сибірський циркульник»), а завтра втілювати образ червоного командира Котова – героя революції та громадянської війни, а також жертви сталінських чисток, ненависті й параної, який виходить на волю лише для того, щоб стати героєм у Другій світовій («Стомлені сонцем»). У туманному й недолюбленому середовищі політичних фантомів Путін та його права рука знаходять усе необхідне: багата «антиварна крамничка» історії пропонує вдосталь монархістської атрибутики, як і символів тих сил, що знищили трон. Талановитий кінематографіст із сер-

йозним обличчям перетворюється на жалюгідного політичного підлабузника, який не гребує недолугим політичним кітчем. Коли вірити його стрічці, в американській армії лише нащадок росіянина здатен відстоювати красу музики Моцарта й класичні європейські цінності перед грубим невігласом, який за збігом обставин є сержантом.

Не дивно, що путінізм і його культурний аналог «міхалковізм» стали близнюками, які несуть один букет до могил жертв сталінізму, а другий – до пам'ятника самому Сталіну. Така ідеологічна шизофренія, мабуть, найкраще пояснює, як сучасна Росія стала заручницею власних фантомів хворобливої уяви – реваншистської та ревізійністської політики. Режим Путіна дорівнює до колишнього Радянського Союзу, як влучно зауважила російська дисидентка Людмила Алексєєва, справжня засновниця Московської Гельсінської групи – організації, що ініціювала рух на захист прав людини в 1970-х роках. Правозахисниця висловила так кілька років тому в Європейському парламенті, на семінарі, що був присвячений політв'язням у Росії. На її думку, це вже беззаперечний факт: між путінським режимом і Радянським Союзом доби Михайла Горбачова велика прірва. У багатьох аспектах ситуацію в нинішній РФ можна порівняти з умовами наприкінці 1970-х –

на початку 1980-х років за Брежнєва чи Андропова. Чого досягнув Володимир Путін відтоді, як прийшов 1999 року до влади? Практично нічого. Після невизначеності й хаосу епохи Бориса Єльцина в Росії справді простежуються ознаки зміцнення влади. Однак у плані демократії та політичного плюралізму країна деградує, прямуючи до тиранії необоротних масштабів. Якщо Пу-

тін справді щиро сподівався на повагу та визнання нової Росії як великої держави, котра може похвалитися вагомим внеском у розвиток системи міжнародних відносин, його плани провалилися. Адже нині її вважають загрозой глобальній безпеці та Європі, радше ніж партнером.

Замість того, щоб стати перспективною демократичною сусідкою ЄС, РФ за Путіна перетворилася на привид радянської пропаганди, що намагається повернути Сталіну добру репутацію, якої той не мав навіть за часів «нерушимого». Замість того, щоб насолоджуватися заслуженим захопленням світу російською літературою та культурою, держава опинилася в тенетах божевільних амбіцій свого керівника, який прагне зробити її поліційною і запобігти стратегічному партнерству між Україною та ЄС. Те саме стосується будь-якої іншої із країн Східного партнерства, за котрими Москва пильнує, намагаючись заблокувати будь-які потенційні альянси та демократичні союзи.

Що ж, Путін програє – і станеться це швидше, ніж він думає. ■

Автор:
**Леонідас
Донскіс,
Литва**

**ПУТІНІЗМ І ЙОГО
КУЛЬТУРНИЙ АНАЛОГ
«МІХАЛКОВІЗМ» НЕСУТЬ
ОДИН БУКЕТ ДО МОГИЛ
ЖЕРТВ СТАЛІНІЗМУ,
А ДРУГИЙ – ДО
ПАМ'ЯТНИКА САМОМУ
СТАЛІНУ**

Уроки американської революції

У середині XVIII століття із 13 британських провінцій в Америці шість були королівськими колоніями, чотири – приватними володіннями, а ще трьома управляли патентовласники. Чи можна з усього цього було зліпити єдину державу? Виявилося, що так!

Автор:
Валерій
Примост

Більшість населення новозаснованих провінцій у другій половині XVII століття становили сервенти – європейці, наймані працівники, які прибули до колоній за контрактом. Вони мусили відпрацювати чотири-сім років на наймача, за що потім отримували ділянку землі й усе необхідне для ведення власного господарства.

Наприкінці XVII століття, після скасування монополії Королівської африканської компанії на работоргівлю, завезення в колонії чорних рабів стало масовим. Частка невольників у населенні південних провінцій – від Меріленду до Джорджії – була найвищою через поширення там плантаційного господарства.

Натомість на північ, до Нової Англії, яка потребувала робітників на мануфактурах і мала вдосталь землі для фермерства, масово прибували емігранти з Європи: англійці, ірландці, шотландці, валлійці, німці, голландці, швейцарці, французи, норвежці, фіни. Шведи селилися в Делавері, польські, німецькі та італійські ремісники їхали до Вірджинії.

До початку Війни за незалежність 85% білого населення 13 провінцій мали британське (англійське, шотландське, ірландське, валлійське) походження, 8% – німецьке, 4% – голландське. Решта – представники інших євро-

пейських народів. Більш ніж 90% білих були фермерами, решта – ремісники, робітники, торговці, підприємці.

Із погляду релігії 13 провінцій також були химерним видовищем. Наприклад, у другій половині XVIII століття приблизно третину населення Пенсильванії становили німецькі лютерани, меноніти та представники інших конфесій і релігійних напрямів. У Меріленді жили англійські та ірландські католики, в Південній Кароліні – французькі гугеноти. У Чарльстоні, Нью-Йорку і Ньюпорті функціонували релігійні громади євреїв-сефардів.

Сусіди – передусім індіанці, в яких переселенці послідовно відбирали землю і які чинили запеклий опір, – також додавали драйву життю в цьому казані пристрастей. А ще французи на півночі та іспанці на півдні теж не давали розслабитися тодішнім британським «провінціалам».

Кожна із провінцій вважалася окремою «державою» (хоч і під спільним суверенітетом британського монарха), мала власні кордони, уряд, ополчення й навіть валюту. Замість короля у провінції був призначений зверху губернатор, замість палати лордів – призначена консультативна рада, а замість палати громад – обрані народом законодавчі збори представників, які розро-

бляли закони й контролювали збір податків.

Та, попри зовнішню подібність, між британською моделлю управління й калькованою з неї американською існувала принципова відмінність: в Англії панувала станова конструкція з непереборними межами, тоді як в Америці була відсутня своя родова аристократія. Усі спроби побудувати феодалні маєтки в Кароліні, Меріленді та Нью-Йорку зазнали невдачі, бо землі в Америці не бракувало – і фермеру досить було переправитися через річку або відійти за гору, щоб його не цікавили жодні феодалні права.

В Америці практично кожен вільний білий чоловік міг голосувати на виборах до місцевих зборів представників. Призначені збори губернатори та консультативні ради, не володіючи земельним фондом держави (на відміну від короля й перів у Англії), не мали серйозного впливу в провінціях. А ось збори представників, які безпосередньо репрезентували інтереси більшості населення й опікувалися законодавством та податками (тобто владою і грошима), фактично вирішували все в межах своїх провінцій.

Тож між Британією та її американськими колоніями у XVIII столітті назрів неминучий конфлікт – між, з одного боку, стано-

Емануель
Лойце
«Вашингтон
перетинає
Делавер»
(1851)

вою структурою з монархом «божою милістю» і «благородними» лордами нагорі та безправною біднотою внизу, а з другого – суспільством вільних фермерів, торговців та підприємців, кожен із котрих якщо й не міг бути обраний у законодавчі збори провінції, то обирати міг без обмежень. Економічна складова цього конфлікту була типова для відносин метрополії – колонія: Лондон викачував із заокеанських володінь гроші, вивозячи сировину і ввозячи промислові товари, що мали набагато вищу додану вартість. Англійські можновладці не розуміли, як ці провінційні «задрипанці» можуть вимагати собі більше прав, аніж їх мають громадяни метрополії. Конфлікт, зрештою, обов'язково мав перейти у війну. І це сталося в момент, коли Британія перебувала в сеніт своєї могутності.

«TAXATION WITHOUT REPRESENTATION IS TYRANNY!»

10 лютого 1762 року Паризьким мирним договором закінчилася війна, яку Вінстон Черчилль назвав «першою світовою». На європейському театрі бойових дій прусський король Фрідріх II Великий примудрявся протистояти одночасно Австрії, Росії та Франції. Проте поза Європою відбувався перший заокеанський переділ світу: в Америці протисто-

яли одне одному три європейські королівства – Англія, Франція та Іспанія. В результаті війни Франція втратила Канаду і Східну Луїзіану, зате Англія здобула найбільші колоніальні володіння.

Перемога принесла нові труднощі: величезну територію треба було контролювати, а колосальні воєнні борги – виплачувати. Тому британський уряд, поперше, розмістив у американських володіннях 10-тисячну королівську армію, яку мусили утримувати самі ж провінції; по-друге, щоб уникнути конфліктів з індіанцями на щойно приєднаних землях, американським підданим Британії було заборонено займати землю на захід від Аппалачів, що позбавляло фермерів ресурсу нових сільськогосподарських земель; по-третє, король, вважаючи, що війна велася, серед іншого, заради набуття американцями нових ресурсів, вирішив, що ті мусять за неї і платити. Тож парламент, у якому 13 американських колоній не мали своїх представників, прийняв закони, що вводили нові податки під виглядом митних зборів, а в 1765-му – закон про гербовий збір. Вибух протесту не забарився.

Британці не погодилися зі своїми заокеанськими братами: або парламент має владу на всій території імперії, або це не парламент, хіба не так? У відповідь в американців виникло логічне за-

питання: навіщо платити за утримання тих, хто нам не потрібен? Іще гучніше залунало гасло буржуазії: «Ні – податкам без представництва!», або «Податки без представництва – це тиранія!»

У результаті 1770 року відбулася Бостонська бійня, 1772-го американці спалили британський військовий корабель «Гаспе», а в грудні 1773-го провели «Бостонське чаювання». У вересні 1774-го вперше був скликаний Континентальний конгрес, на початку 1775-го відбулися сутички британців з американськими мінітменами в Конкорді, Лексінгтоні та біля Банкер-Хілла, а 14 червня 1775-го II Континентальний конгрес проголосував за створення Континентальної армії та друк \$2 млн паперовими грошима для фінансування війни.

Народ Америки був настроєний набагато войовничіше, ніж її еліта. Поки верхи намагалися домовитися з королем, низи закликали до зброї. Однак Георг III показав себе дуже рішучим. Назад дороги не було.

І 4 липня 1776 року Континентальний конгрес прийняв Декларацію про Незалежність. 13 провінцій проголосили своє відокремлення від метрополії і тепер виступали не провінціями, а незалежними державами-штатами. Вони повинні були поборотися з Британією, яка мала втричі-вчетверо більше населення, першокласну армію з до-

НАРОД АМЕРИКИ БУВ НАСТРОЄНИЙ НАБАГАТО ВОЙОВНИЧІШЕ, НІЖ ЇЇ ЕЛІТА. ПОКИ ВЕРХИ НАМАГАЛИСЯ ДОМОВИТИСЯ З КОРОЛЕМ, НИЗИ ЗАКЛИКАЛИ ДО ЗБРОЇ

свідом воєнних дій і найсильніший у світі флот. Британська економіка була різнобічною та ефективною, а ресурси дали змогу виграти війну навіть проти такої сильної європейської держави, як Франція.

Метрополії протистояв конгломерат із 13 державних утворень, які не мали ні спільного уряду, ні єдиної армії, ні єдиних економічної та фінансової систем. Вони були незмірно біднішими й гірше озброєними. А майже 20% американців становили п'яту ко-

лону Лондона: «лоялісти» розглядали своїх-таки патріотів як небезпечних бунтівників.

Американці підтримали незалежність із різних причин. Хтось з ідейних міркувань. Хтось із меркантильних, наприклад багаті плантатори Півдня сподівалися позбутися боргів перед метрополією, а великі землевласники – заборони захоплювати індіанські землі за Аппалачами. Підтримали незалежність і контрабандисти – організоване ними «Бостонське чаювання» було спрямоване не проти високих митних зборів, а за них: завдяки цим митам контрабандисти добре наживалися.

Крім того, 13 провінцій мали й могутніх союзників: Францію, Іспанію та Голландію – давніх суперників Британії. Спершу вони допомагали американцям грошима, зброєю і дипломатією, а згодом і військом.

ЗБРОЙНІ СИЛИ НЕЗАЛЕЖНОСТІ

Збройні сили у британських володіннях в Америці склалися із солдатів королівської армії та мінітменів – вояків місцевих ополчень усіх 13 штатів, які мали збиратися в разі небезпеки (наприклад, напад індіанців). Єдиною перевагою мінітменів були швидкість збору (за що їх так і прозвали) та вміння непогано стріляти в розсипному строю. Однак вони не мали ні виучки, ні злагоженості дій, ні хорошого озброєння та екіпірування. Загальна чисельність мінітменів становила приблизно 13 тис. Крім них у кожному штаті могло бути зібране ще додаткове ополчення – такі територіальні частини, наприклад, відігравали роль допоміжних військ під час англо-французької війни. Тоді англійські офіцери лаяли ці підрозділи останніми словами за некерованість, непрофесіоналізм і боягузтво. Ніхто не намагався згуртувати ополченців у єдину військову силу, можливо, за винятком однієї, так і не підтриманої, пропозиції на I Континентальному конгресі: штати розглядали створення спільної армії як посягання на свій суверенітет.

Головнокомандувачем американського війська було призначено плантатора із Вірджинії, полковника ополчення Джорджа

Майже 20%

американців становили п'яту колону Лондона: «лоялісти» розглядали своїх-таки патріотів як небезпечних бунтівників

САМЕ ВІЙНА ЗА НЕЗАЛЕЖНІСТЬ ОБ'ЄДНАЛА ОКРЕМІ ШТАТИ В ОДНУ КРАЇНУ ЗІ СПІЛЬНИМ ПАТРІОТИЗМОМ

Вашингтона. Кажуть, це відбулося для збалансування інтересів різних штатів: Вірджинія була найбагатшим і найбільш густонаселеним штатом, тож її представник і став головнокомандувачем. За таким самим принципом були призначені й чотири генерал-майори та вісім бригадних генералів (разом 13).

Вашингтон погодився командувати армією без жодної грошової компенсації (у Континентальному конгресу просто не було грошей, щоб платити головнокомандувачу його 6 тис. фунтів за рік). Проте служба була заявлена як платна, її термін спочатку був короткий: Конгрес побоювався перетворення цієї збірної солянки на повноцінну регулярну армію. Проте вже із зими 1776–1777 років, коли стало зрозуміло, що збройний конфлікт затягнеться, реалії змусили збільшити термін служби до трьох років або «до закінчення війни». Чисельність Континентальної армії ніколи не перевищувала 27 тис. осіб.

Основною тактикою підрозділів Континентальної армії спочатку була стрільянина в розсипному строю, бо нічого іншого ополченці не вміли. Їхній попередній військовий досвід полягав у сутичках з індіанцями, або у допомозі британським «червоним мундирам» проти французів. Однак тепер їм довелося мати справу із самими британцями. А британці блискуче володіли «лінійною» тактикою, що панувала тоді в європейській військовій справі.

Із винаходом багінета, який встромляли в дуло вогнепальної зброї, а потім – і більш звичного нам багнета й заміною важкого мушкета на полегшену рушницю, якою можна було ще й фехтувати, зникла необхідність у пікінерах, що прикривали мушкетерів від атак важкої кавалерії. Тепер усі піхотинці одночасно могли вступати в дистанційний бій, а головним тактичним завданням командира стало забезпечення можливості

стрільби для максимальної кількості солдатів одночасно. Для цього бійців шикували в дуже довгі, витягнуті по фронту порядки («лінії») глибиною в декілька рядів. «Лінії» супротивників сходилися на відстань рушничного пострілу, зупинялися в повний зріст одна навпроти одної і по черзі методично давали залпи. Від солдатів вимагалось, тримаючи «лінію», підійти на відстань пострілу до неприятеля і потім із максимальною швидкістю перезаряджати рушницю та чітко за командою стріляти прямо перед собою. Після двох-трьох залпів нападники йшли в атаку, а оборонці ще мали час вистрілити один-два рази. Після цього або знекровлені рушничним вогнем нападники відкочувалися назад, або ті, хто оборонялися, панікували, ламали стрій і тікали.

Зрозуміло, що тодішні регулярні армії не могли битися в лісі або на пересіченій місцевості: тримати «лінії» було неможливо, якщо солдати не бачили своїх командирів. Натомість молоде американське військо, яке складалося переважно з фермерів, добре діяло серед лісу і ярів, однак при зустрічі в чистому полі з британськими «лініями» зазнавало поразки.

Тож американці начисто програвали англійцям у перестрілках (як-от біля Лексінгтона та Банкер-Хілла), бо ті не ховалися й, покірні стройовому статуту, йшли в атаку в повний зріст – мішені в червоних мундирах. Перемога американців під Саратоґою була здобута за рахунок прицільної стрільби по англійських офіцерах і артилеристах, маневрування й використання лісу як укриття. Однак коли британці примушували американців до польового бою, то по-встанці програвали: наприклад, у битві за Бруклін, при Брендівайні, Джермантауні та Кемдені.

Регулярній британській армії протистояли передусім загони патріотів, представлені попервах лише добровольчими батальйонами та загонами територіальної оборони (ополченнями). Патріоти були погано озброєні й екіпіровані, вели напівпартизанську війну на свій страх і ризик. У молодій американській державі не було грошей (а ті, що були, розклада-

лися), тож армія патріотів голодувала й відчувала бракусього – від пороху до білизни та ліків. Населення штатів, розуміючи, що надії на державу немає, постачало й озброювало військо. При цьому було достатньо ділків, які нажили статки на роздутих цінах і поставках неякісних продуктів. У тодішніх американських штатах вистачало й саботажників, і шпигунів, і зрадників, які працювали на Британію, наприклад генерали Чарльз Лі та Бенедікт Арнольд. А ще чимало було тих, хто в розпал війни й надалі непогано заробляв на торгівлі з Британією.

Проте переважна частина американців самовіддано боролася за свободу своєї країни – треба було тільки протриматися найважчий час і навчитися битися.

Зима 1777–1778 років була найважчою. Під час зимівлі у

Веллі-Форджі, коли в урядів штатів укотре вичерпалися кошти на утримання армії, солдати жакливо страждали від голоду, холоду, хвороб і нестачі всього. Джордж Вашингтон, який саме дістав диктаторські повноваження на 60 днів для порятунку армії, писав: «Не можна не дивуватися дивовижному терпінню й вірності солдатів, роздягнених і голодних, не можна не дивуватися, що, незважаючи на страждання, вони досі не збунтувалися і не розбіглися». Тієї зими від холоду й голоду померло майже стільки само американських вояків, скільки їх загинуло до цього на полях битв. Однак армія пережила ту страшну зиму, а навесні вже наполегливо навчалася під керівництвом пруського військового фахівця Фрідріха фон Штойбена: тепер американці вчилися воювати

Арчибальд
Мак-Ніл
Віллард
«Дух 76-го»
(1875)

«по-дорослому». Саме завдяки спільно пережитим випробуванням у Веллі-Форджі американська армія перетворилася на згуртовану силу, бойову машину, здатну на рівних битися проти британців.

ЕКОНОМІКА ВІЙНИ

Найболючішим ударом став катастрофічний брак грошей. Раніше американські провінції послуговувалися британським фунтом, забезпеченим золотом, яке зберігалось в підвалах Британського банку. Однак фунтів не могло вистачати і на Британію, і на Америку. Тому кожна з провінцій друкувала власні, не забезпечені золотом паперові гроші – «колоніальні сертифікати». Крім того, штати використовували в обігу й іноземні. Найпопулярнішими були іспанські 8-реалові монети, які американці прозвали «доларами».

Для покриття військових витрат штати почали друкувати нові паперові гроші – «континентали». Вони номінувалися в доларах, але не забезпечувалися золотом. Континентали дуже швидко знецінювалися: у жовтні 1778 року давали 5 континенталів за 1 срібну 8-реалову монету (долар), а в квітні 1780-го співвідношення було 40:1. У жовтні 1787-го курс становив 250:1, а тут ще й Британія вдалася до масового друкування фальшивих континенталів.

Негативний вплив браку грошей посилювали складні відносини між окремими штатами, які часто захищали свої місцеві інтереси на шкоду загальній справі. Конгрес був слабкий, а його рішення не мали обов'язкової сили. Диктаторські повноваження генерала Вашингтона не могли зарадити справі, бо він просто не мав можливості встигати скрізь і розбиратися із самоуправством штатів, корупцією і саботажем чиновників, шкідництвом англійських шпигунів.

Конгрес викручувався як міг: брав внутрішні позики, вводив додаткові податки, приймав пожертвування, конфіскував майно лоялістів і навіть проводив лотереї. А ще вимагав у союзників кредитів у дзвінкій монеті.

Доки американці не були готові до остаточного розриву з »

Британією, союзники не бачили сенсу допомагати їм. Та коли штати почали всерйоз боротися проти метрополії, європейські суперники Британії заворушилися. Так, Франція виділила штатам величезну суму – 12 млн ліврів щороку протягом п'яти років (до речі, неповернення цього боргу стало однією з причин краху французького бюджету і революції 1789-го). Голландія також виділила Америці значні позики (її дістала війну проти Британії).

Відомою є роль у фінансуванні Континентальної армії Хаїма Саломона – фінансового агента французької армії в Америці, який допоміг суперінтендантові фінансів штатів Робертові Моррісу перетворити французькі кредити на готівку. Крім того, він зумів залучити до цього єврейські громади Америки та Європи. Ті гроші допомогли подолати чергову фінансову кризу, коли Конгрес став банкрутом і не зміг забезпечувати армію платню. Тоді серед війська визріла Ньюбурзька змова (1783) і головнокомандувачу довелося особисто розбиратися із заколотами в бригадах Пенсильванії та Нью-Джерсі.

А ще союзники допомагали військово. Голландські, французькі, іспанські кораблі атакували флот і колонії Британії. Іспанські війська висадилися в британській Флориді. Французи генерала Жана-Батіста де Рошамбо разом з американцями генерала Джорджа Вашингтона оточили британців генерала Корнваліса в Йорктауні й примусили їх до капітуляції (17 жовтня 1781 року), що, власне, і стало тріумфальним закінченням американської Війни за незалежність.

ЄДНІСТЬ ПІСЛЯ ПЕРЕМОГИ

Отже, Америка перемогла, на подив усього світу. І якщо у війну з Британією вступили 13 розрізнених провінцій, то мирний договір підписували вже Сполучені Штати Америки. У політичному сенсі нова держава була конфедерацією з вельми широкими правами окремих штатів. Однак емоційна спільність усіх їхніх громадян, що виникла під час війни, вимагала свого політичного оформлення. Конституція 1787 року закріпила цю спільність у юридичних термінах. Саме війна об'єднала окремі штати в одну країну зі спільним патріотизмом.

У плавильному казані Континентальної армії підрозділи вірджинців, каролінців, нью-йоркців, пенсильванців та решти перетворилися на американців.

2 червня 1783 року було прийнято рішення про розпуск армії – штати, відчувши себе в безпеці, вважали загальні збройні сили фінансово обтяжливими, а також загрозою для суверенітету окремих штатів. У повоєнній армії солдатів мали набирати лише в чотирьох штатах на однорічну службу – вони об'єднувалися в 1-й (і єдиний) американський полк.

Після закінчення війни економіка країни переживала занепад. Інфляція сягнула страхітливих розмірів: за час війни штати випустили нічим не забезпечені паперові континентали на суму до \$0,5 млрд. Коли Конгрес ухвалив обмінювати їх на срібло, то в

учасники якого вимагали скасування боргів, справедливого розподілу землі й чесного судочинства.

Крім того, терміново потребували захисту американські торгові кораблі: тепер на них вільно нападали пірати, виплати яким становили до 20% національного доходу США тільки в 1790 році! Хоча в час Війни за незалежність була створена перша американська ескадра із семи невеликих суден, однак морську війну проти Британії вели переважно капери. Після її закінчення капери здали патенти й повернулися до мирних занять, а військовий флот було розпродовано в 1785-му.

Еліта країни усвідомила, що для спокійного життя їй необхідні дві речі: сильна централізована влада й повноцінна регулярна армія. Про централізацію влади говорили провідні політики тієї епохи: від Вашингтона («Інакше будівля руйнується, вона вже виразно хитається») до Медісона («Індивідуальна незалежність штатів є абсолютно несутісним з ідеєю спільного суверенітету»).

Повноцінна регулярна армія США (Легіон Сполучених Штатів) була створена в 1791 році. Легіон складався з легкої і лінійної піхоти, кавалерії та артилерії, мав 4,5 тис. осіб і пройшов повноцінне навчання. У 1794-му спеціальним законом Конгресу (Naval Act) було створено й постійний американський військовий флот у складі шести фрегатів.

Ще одним важливим кроком на шляху до формування сильної центральної влади стало заснування Центробанку (за прикладом Банку Англії) – Першого банку Сполучених Штатів (1791), чий статутний фонд становив \$10 млн у золоті. Він випускав свої банкноти, які приймалися за номіналом для сплати податків, а також обмінювалися на вимогу на металеві гроші. Долар відтепер забезпечувався золотом за курсом \$19,3 за унцію.

Ці рішення доповнили раніше прийняту Конституцію, яка юридично оформила США як федерацію штатів з широкими правами, проте із сильною центральною владою. Відтоді й почалося зростання США як нової могутньої сили, якій судилося згодом набути глобального значення. ■

ЗАВДЯКИ СПІЛЬНО ПЕРЕЖИТИМ ВИПРОБУВАННЯМ АМЕРИКАНСЬКА АРМІЯ ПЕРЕТВОРИЛАСЯ НА ЗГУРТОВАНУ БОЙОВУ МАШИНУ, ЗДАТНУ НА РІВНИХ БИТИСЯ ПРОТИ БРИТАНЦІВ

Північний Кароліні, наприклад, курс становив 1:800, а в Джорджії та Вірджинії – навіть 1:1000. Фермери скаржилися, що «повного візка грошей ледве вистачає на візок продуктів». Середній борг масшасетської родини сягнув \$200, при цьому дохід більшості тамтешніх фермерів не перевищував \$50 за рік!

У час війни Конгрес платив континенталами солдатам за службу, а фермерам за продукти, а тепер ці гроші не приймалися для сплати боргів. Люди масово розорялися і потрапляли в боргові тюрми. Величезна кількість ветеранів війни, втрачаючи засоби для існування, надягали свою військову форму, йшли до місцевих органів влади й зі зброєю вимагали скасування боргів і зменшення податків. Траплялися підпали судів і напади на купців та лихварів. Зрештою спалахнуло повстання під керівництвом відставного армійського капітана Деніела Шейса (1786),

Спеціальні авіарейси до Івано-Франківська

з Києва	від 599 грн*
з Одеси	від 649 грн*
з Дніпропетровська	від 749 грн*
з Харкова	від 849 грн*
з Москви	від 949 грн*

Книжки для тих, кому болить

Автор:
Ірина Троскот

Нині, коли чимало українців спостерігають за бойовими діями на Сході з екранів телевізорів та моніторів комп'ютерів, коли лідери європейських держав заявляють про «стурбованість» і приїжджають ушанувати пам'ять тисяч невинних людей, загиблих у концтаборі «Аушвіц-Біркенау», мимоволі проводиш паралель між подіями 70-річної давності й тим, що може статися. Й основним моментом, який зближує минувшину із сьогоденням, бачиться не так слабка протидія насильству, як холоднокрівна маніпулятивність і мляве стримування абсолютного зла.

Посттравматичний досвід Другої світової війни Європа й Америка осмислюють досі, зокрема й у літературі. Причому через потребу не лише зафіксувати, дослідити та зрозуміти, а й унеможливити щось схоже в майбутньому. Хоча це майбутнє вже стало майже теперішнім. Натомість українці своїх історичних травм із різних причин не відрефлектували, ба навіть більше: чимало важливих, визначальних книжок із зарубіжної літератури нашою мовою досі не перекладено. А втім, дещо таки є.

Наприкінці 2014 року в Чернівцях вийшов документальний твір польської медійниці Лідії Осталовської «Акварелі» (написаний 2011-го). У центрі оповіді журналістки Gazety Wyborczej – доля чеської єврейки Діни Готлібової, юної талановитої художниці: її перебування в «Аушвіц-Біркенау» й портретування для злого генія медицини доктора Менгеле циган, котрі цікавили есесівця насамперед як матеріал для експериментів. Цілком реальна, попри всю свою карколомність, історія Діни завершується щасливо (наскільки може бути щасливою доля таврованої конц-

табором людини, яка врешті здобуває свободу, а згодом і славу, одружується із всесвітньвідомим мультиплікатором і безуспішно намагається повернути з Музею «Аушвіц» власні роботи), проте її історія – не так прагнення зафіксувати життєпис конкретної людини, як привід розповісти значно більше про мислення жертви, про таке болісне для європейців відчуття провини, про причинно-наслідкові зв'язки значних і дріб'язкових на перший погляд подій і потребу усвідомити, що власне сталося 70 років тому, в центрі Європи.

«Акварелі» написано фрагментарно, Лідія Осталовська по крупинці збирає свідчення очевидців, що стосуються її героїні, а також виловлює спогади самої Діни. Такий стиль викладу дещо ускладнює прочитання, однак створює відчуття різноплановості, незавершеності й множинності питань, що виникали під час її особливо після одного з найбільших злочинів проти людськості у XX столітті. Окрім того, авторка чи не вперше дослідила трагічну долю циган у таборі смерті – цього доволі замкненого народу, який сам про себе не напише. І найважливіше: Лідія Осталовська спробувала показати, як трагічні події згодом зазнають різномисленнєвості і стають об'єктом маніпуляцій на догоду кожній владі, у кожній країні. Досі. І як рідко зло буває покаране.

Інша книжка на ту саму тему, що українською вийшла восени 2014-го, а в оригіналі була написана ще півстоліття тому, – збірка табірних оповідань «А у нас, в Аушвіці...» поляка Тадеуша Боровського. Автор одним із перших спробував не тільки відтворити сфокусовані в конкретних спогадах-історіях жахіття концтабору, а й насамперед донести до нас розуміння, що невинних на «фабриці смерті» не могло бути. Бо систему влаштували так, що

кожної секунди виживати доводилося за рахунок інших в'язнів і не інакше. Боровський у художній літературі озвучив проблему, яку в той самий час у праці «Питання про провину» (українською, до слова, досі не перекладений) описав німецький філософ Карл Ясперс, виокремивши провину кримінальну, політичну, моральну й метафізичну. Саме остання з них найбільше хвилює польського автора й саме її відчувало багато українців після подій Майдану: провина живих перед мертвими, самокартання учасників трагічних подій, їхній вічний борг загиблим. Свідок і учасник подій 70-річної давності, Тадеуш Боровський свої оповідання написав від першої особи, здійснивши блискучу спробу не так зафіксувати певні факти, як донести головну думку: в нелюдських умовах кожен Homo sapiens здатен утратити людську подобу. І табори смерті – у його випадку – це засвідчили.

Воєнна (а отже, й концтабірна) тематика для українського читача нині актуалізувалася, тому на полицях книгарень з'явилися й інші важливі перекладні твори, що у світі були прочитані кількадесять років тому, проте до нас доходять тільки тепер. Мова про окремі доперекладні твори Ремарка, роман письменника зі США Курта Воннегута «Бойня номер п'ять», що оповідає про бомбардування Дрездена англо-американською авіацією, книжку Ернеста Юнгера «У сталевих грозах», яка містить вперше побачила світ ще 1920-го з підзаголовком «Зі щоденника командира ударної групи», та інші видання. Тобто вітчизняний книголюб дістає невеличкий, проте шанс застрибнути в один із вагонів потяга європейської літератури, що вже давно рушив і набрав швидкості. Але вибір невеликий, бо локомотив українського красного письменства ще не починав прогріватися. А від болючих питань мислячого читача ніхто не застраховував.

Усі згадані книжки непросто радити до прочитання, бо їх написано не для насолоди аудиторії, вони волають, попереджають і змушують тяжко задуматися. І в цьому їхня найбільша вартість. Особливо для тих, кому болить. ■

Чи є потреба в Міністерстві культури?

Питання, чи є потреба в Міністерстві культури, від часу до часу постає у французьких засобах масової інформації, і легітимують його невинні бюджетні суперечки, наслідком яких для цієї важливої структури стає небезпечне зменшення простору для маневру. Згадане міністерство і його регіональні представництва (регіональні управління у справах культури) щороку розподіляють субвенції між широким спектром національних драматичних та оперних театрів, хореографічних ансамблів, не забуваючи про близько 900 театральних труп і танцювальних колективів, а також про численні музичні фестивалі, гурти тощо. У критичних коментарях пишуть про постійне збільшення і роздрібнення цих субвенцій. Звісно, інколи важко визначити обґрунтованість підтримки якої-небудь театральної трупи, що, не маючи успіху, припиняє ставити новий спектакль після кількох вистав. А водночас така система дає змогу значно сприяти утвердженню мистецтва на всій французькій території.

Адже французька традиція якраз і полягає в тому, щоб не тільки ринок визначав, «що становить культуру», а що ні. На відміну від англосаксонської моделі держава, служачи громадянам, бере на себе місію створювати умови процвітання для культури. Завдання тут численні: підтримувати появу й розквіт нових творців і нових художніх форм, сприяти популяризації мистецьких творів, заохочувати художні відкриття та діяльність серед населення, таким чином зміцнюючи соціальні зв'язки, у край потрібні для рівноваги та єдності країни.

У сфері консолідації суспільства не бракує підводних каменів. Недавні вбивчі події в Парижі ще раз довели, що система не сприяла всій сукупності соціальних верств. Адже зазнає поразки вся Французька Республіка, якщо один із її громадян обертається проти неї... У чому причина? Брак освіти, брак культури? Безперечно. Гарантувати доступ до знань означає запропонувати кожному громадянину можливість знайти своє місце в суспільстві. А соціальна єдність – головний козир, який мають демократичні держави в боротьбі зі спокусами з боку порожнечі.

Тож чи є потреба в Міністерстві культури?

Якщо не брати до уваги інвестиції в людський капітал, достатньо лише суто прозаїчно поглянути

на кількісні дані про культурні та творчі царини, щоб мати уявлення, якою буде відповідь. У Франції їх економічна вага перевищує €60 млрд. Наведена цифра більша за такий показник для індустрії розкоші та автомобільної промисловості й наближається до показника телекомунікаційних галузей. Від викладача музики до книгаря, від директора кінотеатру до художника-дизайнера, від дистриб'ютора фільмів до видавця відеоігор – цей сектор загалом репрезентує 1,2 млн робочих місць на всій французькій території. На європейському рівні культурні й творчі царини забезпечують оборот близько €536 млрд, а кількість робочих місць оцінюється в понад 7 млн. Їх значення і вплив величезні. Культура теж забезпечує економічний розвиток.

Поява протягом останніх 20 років незліченних фестивалів у всіх французьких регіонах підтверджує сказане вище. Деякі з них уславилися на міжнародному рівні, інші майже суто локальні. Хай там як, а коли йдеться про такі події, як Авіньйонський фестиваль (живих спектаклів), «Буржська весна» (сучасна музика) або «Подорож до Нанта» (сучасне мистецтво), продаж квитків

має неабияке значення, зокрема для готельного господарства, а також для таких секторів, як дозвілля, туризм, транспорт тощо. Роль держави якраз і полягає у створенні – ще й тут – необхідних умов для розвитку економіки завдяки різноманітній підтримці та інвестиціям. А далі вже «культура приваблює культуру»: доведено, що задоволення від споживання якогось культурного блага спонукає індивіда прагнути цього блага щоразу більше...

Тож чи є потреба в Міністерстві культури? В Україні – так, і не менша, ніж у Франції. Адже збігло 25 років, і трагічна ситуація на Донбасі свідчить, якою мірою політична бездіяльність зруйнувала соціальну та культурну єдність країни. Воно необхідне ще й тому, що перспективи розвитку в недалекому майбутньому ринку мистецтв і культури є важливими для населення й усієї сукупності діячів культури, понад те, здатні надихнути їх. Жан-Жак Аїягон, колишній міністр культури Франції, писав 2012 року, що культура може бути «водночас і показником, і рушієм оновлення суспільства». Теперішня влада повинна негайно усвідомити цю істину і... перейти до дій. ■

Автор:
Франкі Бландо,
Франція

**ГАРАНТУВАТИ ДОСТУП
ДО ЗНАНЬ ОЗНАЧАЄ
ЗАПРОПОНУВАТИ КОЖНОМУ
ГРОМАДЯНИНОВІ
МОЖЛИВІСТЬ ЗНАЙТИ СВОЄ
МІСЦЕ В СУСПІЛЬСТВІ**

«По многочисленным просьбам трудящихся»

Автор:
Лесь Терен

Тиждень почався з новини, що колектив кримської філії Укртелекому на зборах попросив Аксьонова перевести майно своєї компанії у власність Росії (як це вже відбулося у вересні в Севастополі). Як бачимо, фірмове кримське рейдерство тут набирає форми «по многочисленным просьбам трудящихся». У Севастополі мережу «націоналізували» навіть без таких декораций.

5 лютого без перебільшення знакова дата. Цього дня в Лівадії відкрито пам'ятник Сталіну. Власне, не самому Сталіну, а «великій трійці», що зібралася тут у лютому 1945 року на Ялтинську конференцію. Автор пам'ятника Зураб Церетелі славиться в Росії своїми скульптурними потворами (росіяни плікуються, коли бачать його бронзову карикатуру на Петра I в Москві), але «вождя народів» виконав у шанобливому соцреалізмі. Церетелі вже років 10 нав'язує Лівадії свого боввана, втім, нашій владі вистачало тями не погоджуватись. Але тепер влада в Криму не наша і можна стало все. Заперечення пролунали лише від кількох кримськотатарських активістів. Росіяни ж промовчали, і це в той час як мільйонні цифри загублених Сталіним росіян у кілька разів перевищують загальну чисельність кримських татар... На думку спадає пес, що лише чобіт, котрий його кóпає.

Новини з галузі расової політики: кримські придворні «експерти» запропонували створити національно-культурну автономію українців у Криму. Слово «автономія» лунає гучно, але в Росії означає лише громадське культурне об'єднання «інородців». На півострові вже зареєстровано з чотирьох джигини таких автономій різних діаспор. Чи потрібне це українцям Криму? З одного боку, це нібито «легалізує» саме існування нації, яка зараз там під такою собі «неофіційною заборонаю». Згадуються й культурні об'єднання радянських часів, де (якщо триматися остеронь політики) вдавалося розвивати національну культуру. Але сучасна Росія – то навіть не совдепія. Аполітично закамуюфлюватися «галушками й шароварами» у «дружній сім'ї народів Росії» не вдасться: окупанти, поза сумнівом, вимагатимуть «активної патріотичної позиції», котра в нинішніх умовах може полягати, наприклад, у діяльній підтримці «співвітчизників» із «Новоросії»...

У п'ятницю, 6 лютого, суд РФ підтвердив своє рішення про депортацію з Криму кримськотатарського активіста Сінавера Кадірова. Його виставили за

Перекоп як іноземця через нібито порушення міграційних норм, незважаючи на те що російський закон автоматично (хоче цього людина чи ні) вважає його росіянином. А от у справі кримчанина Олега Сенцова (якого ще з весни судять у Москві «за тероризм») цей закон, навпаки, застосовується на повну: Олега не тільки не вважають іноземцем, а й відхиляють усі спроби українських дипломатів допомогти йому. Вільне розпоряджання власними законами є давньою російською традицією, і закон про примусове громадянство не виняток.

Весна наближається. Селекціонери в Никітському ботанічному саду вивели новий сорт троянди й назвали його «Кримская весна» на згадку російської анексії півострова навесні минулого року. Ботаніки та біологи теж люди, що живуть у суспільстві та підвладні кон'юктурі. Є помідор «Большевик», є часник «Комсомолец», є безліч інших живих пам'яток тоталітаризму, як-от комахка *Anophthalmus hitleri*, відкрита 1933 року й названа на честь фюрера. Справді, чому б не бути й трояндам імені окупації...

Новини не завжди є тим, чим видаються на позір.

Ось у понеділок росіяни заарештували в Сімферополі такого собі Олександра Костенка за завдання тілесних ушкоджень беркутівцю під час київського Майдану. Здавалося б, чергова репресія проти українських активістів. А от не все так просто. Минулої зими цей хлопець вештався на Майдані як несамовитий «активіст» і самозваний союзник «Свободи», а в травні СБУ викрила та заарештувала його як російського диверсанта. Не знаю, як він видерся з-під арешту до окупованого Криму та чим завинив перед своїми кураторами, але зараз той Майдан йому тут пригадали. Ще одне нагадування про те, скільки мутних осіб навмисно розхитували ситуацію в країні, а також урок усім використаним провокаторам.

І насамкінець 10 лютого, передбачуваний розвиток подій з Укртелекомом. Цього дня на півострові відключено стаціонарну телефонну мережу, дзвінки на материк не проходять. У Криму небагато людей, чий контакт обмежується тільки Росією. Більшість кримчан (навіть тих, хто неприязно ставиться до Києва) тісно пов'язані з українським материком: друзі, родичі, робота... Зрозуміло, що буде далі: у справі руйнування окупантів не мають собі рівних. Із трьох українських операторів мобільного зв'язку в Криму один вони вже перетворили на кульгавий недосервіс, а два інших просто знищили. Набираю номери родичів на материк – слухавка мовчить. Разом із телефонною лінією обірвався ще один місток до України. Я знайду собі альтернативні канали, а от що робити старшому поколінню, яке не знається на CDMA та Skype і хоче почути рідні голоси по той бік завіси?... ■

К Н И Г А Р Н Я

17–26 лютого

чекаємо Вас на таких заходах у Книгарнях «Є»

Київ (вул. Лисенка, 3):

17 лютого, 18:00 – презентація книжки Александра Гейштора «Слов'янська міфологія».

19 лютого, 18:00 – презентація роману Івана Корсака «Перстень Ганни Барвінок».

20 лютого, 18:30 – презентація книжки Соні Кошкіної «Майдан. Нерозказана історія» за участю авторки.

Львів (просп. Свободи, 7):

17 лютого, 18:00 – розмова з Ігорем Калинцем та Іванкою Крип'якевич-Димид про взаємовпливи літератури й образотворчого мистецтва.

19 лютого, 18:00 – «Коло книжки» для підлітків 14–16 років: обговорення трилогії Ірини Вільде «Повнолітні діти».

Вінниця (вул. Соборна, 89):

20 лютого, 18:00 – презентація роману Вікторії Амеліної «Синдром листопаду».

Івано-Франківськ (вул. Незалежності, 31):

17 лютого, 18:00, 5-й поверх – зустріч із відомою письменницею й етнографом Лілією Мусіхіною.

18 лютого, 18:00, 5-й поверх – презентація графічного роману «Герой поневолі» за повістю Івана Франка. Спільно з видавництвом «Леополь».

19 лютого, 18:00, 5-й поверх – презентація романів-фентезі Оршулі Фариняк «Айхо, або Подорож до початку» та «Айхо, або Полювання на шпигуна». Спільно з видавництвом «Твердиня».

20 лютого, 18:00, 5-й поверх – презентація роману Лілії Черен «Марта». Спільно з видавництвом «Дуліби».

22 лютого, 15:00, 5-й поверх – Відкритий університет: лекція Дениса Квасова на тему «Територіальні громади + ІТ-технології. Перспективи для розвитку місцевого самоврядування».

Харків (вул. Сумська, 3):

17 лютого, 19:00 – дискусія «Проблеми при прочитанні книг мовою оригіналу». Організатор Ігор Лебедев.

20 лютого, 18:00 – літературний вечір Поетичного клубу «Авал».

Тернопіль (вул. Валова, 7–9):

26 лютого, 18:30 – презентація книжки Ярослава Середницького «Павло Шандрук. Перша світова і три російсько-українські війни» (серія «Невідома Україна мілітарна»). Спільно з видавництвом «Мандрівець».

Інформаційний партнер

Тиждень

Із повним переліком заходів та його можливими змінами ви можете ознайомитися в Книгарні «Є» у вашому місті та на сайті book-ye.com.ua

Аргументи замість емоцій

Автор:
Ольга
Ворожбит

«Візьміть мої окуляри, коли не бачите», – відповів прем'єр-міністр Яценюк на запитання кореспондента із CNN під час останньої спільної прес-конференції з держсекретарем США Джоном Керрі. Журналіст, аргументуючи тим, що Росія відкидає будь-які заяви про свою військову присутність в Україні, просив перелічити докази, якими володіє офіційний Київ. Питання дуже важливе з огляду на те, що сайта чи великої прес-конференції, де було б зібрано й представлено всі підтвердження російської присутності в Україні, досі немає. Хтось скаже, що йдеться про очевидне. Але очевидне для нас і, можливо, найближчих сусідів на Заході. Однак точно не для всіх. І це дуже добре відчутно, коли ненадовго виїхати зі звичного українського вакууму, скажімо, до Німеччини чи Швейцарії. Тож відповідь про окуляри не зовсім задовольнить звичайного глядача, який перед тим випадково щось почерпне із глибин інтернету, чи й досвідченого медійника, котрий щось бачив на власні очі.

Неаргументованість та емоційність відповідей – біда українських політиків, хоча, мабуть, не лише українських, а й більшості пострадянських. Багато моїх закордонних колег скаржаться, що розмовляти з нашими публічними особами надзвичайно складно, бо ті майже ніколи «не відповідають». Звісно, може, це в чомусь біда самих журналістів. Тільки часто не закордонних, а нас самих, бо не виховали. Пригадується остання прес-конференція президента Порошенка. Він був емоційний і, можливо, подеколи надто різкий, але запитання колег чомусь теж часто розчаровували. Багато хто починав із «ми знаємо», «ми терпіли», «ми бачили», хтось назвав воєнний стан «військовим», а лідера Казахстану, замість просто вказати його посаду, нарекли «Нурсултаном Батковичем». Дуже мало конкретики й аргументів, але забагато емоцій та ірраціоналізму, намагання вколоти замість почути відповідь. Іноді видається, що такий стиль спілкування – це рудимент часів Януковича, коли марно було чекати на неї. Але ж Віктор Янукович уже навіть не екс-президент...

Кілька днів тому на американському порталі Vox з'явилося інтерв'ю із президентом США Бараком Обамою. Воно мало доволі незвичний інтерактивний формат: слова глави Білого дому було підкріплено візуалізацією з новинних сайтів, графіками зі статистикою та ключовими словами. Хоча, зауважу, постійним читачам чи глядачам portalу така подача не бачилася новинкою. Попередні інтерв'ю на сайті зроблені в такому самому форматі й пов'язані з його політикою та девізом: «Understanding the

news» («Розуміючи новини»). Утім, окрім формату інтерв'ю заслуговувало на особливу увагу ще й завдяки змісту. З Обамою розмовляли двоє журналістів видання: головний редактор The Vox, у минулому топовий блогер Washington Post Езра Клейн та колишній оглядач зі Slate Меттью Іглесіас, і відповідно перша розмова стосувалася внутрішньої політики, а друга – зовнішньої.

Що особливо вразило в інтерв'ю, то це аргументованість запитань і відповідей, їх чіткість. Обама говорить і про філософію міжнародних відносин, і про те, які обмеження американського впливу у світі бачить його команда, й чому вона відкрито про них не висловлюється. Запитаннядесь політичні, десь економічні. Езра Клейн просить президента пояснити, чому, попри зростання корпоративних прибутків, зарплати робітників зменшуються. Звісно, тема Обама відома, він і сам про це каже, бо порушував її у щорічному зверненні «Про стан держави», тому все розкладає по полицях, а журналісти The Vox уже потім пізніше додають усі необхідні для розуміння статистичні дані та графіки.

Звісно, можна ще багато разів перелічувати, про що і як говорили в цьому інтерв'ю, але воно має одну важливу рису, якої нині дуже бракує українському суспільству, та й журналістиці, – аргументи. Війна (й відкрита, й інформаційна) зробила нас іще

**ВІЙНА (Й ВІДКРИТА,
Й ІНФОРМАЦІЙНА) ЗРОБИЛА
НАС ІЩЕ БІЛЬШ
ІРРАЦІОНАЛЬНИМИ,
КРИТИЧНІСТЬ У ПІДХОДАХ
ПЕРЕТВОРИЛАСЯ НА
ЕМОЦІЙНІСТЬ**

більш ірраціональними, критичність у підходах перетворилася на емоційність. Коли відчуваєш, що щось не так, пояснити це складно, але треба бити на сполох. І от журналісти саме це й роблять, а політики або мовчать, або відповідають без відповіді.

За сім місяців президентства в Порошенка було лише єдине інтерв'ю тет-а-тет із журналістом одного з українських медіа. Утім, це виявився емоційний фільм про героя-президента, а не аргументовані пояснення українцям, чому на них разом із війною накинута всі економічні та політичні проблеми і скільки це триватиме. Свою вступну статтю для portalу The Vox Езра Клейн назвав «Як політика робить нас дурними». Його основна теза – це те, що ми потребуємо більше інформації, бо основна причина наших політичних протистоянь – нерозуміння через її брак. Саме тому кожен тезу в розмові з Обамою та попередніх інтерв'ю він та його колеги намагаються підкріпити додатковими даними й аргументами, візуалізувати. Нині українцям бракує інформації, раціонального розуміння, чому все це відбувається з нами, чому в нас одночасно економічна, політична, воєнна та безпекова криза і чи це вирішується. Звісно, людську ірраціональність складно подолати, але краще спробувати, ніж емоційно перекопувати, що «все ще не пропало». ■

НЕДІЛЬНИЙ БРАНЧ

В кращих британських традиціях

499 ГРН

ВСЕ ВКЛЮЧЕНО

З 1 березня 2015 р. щонеділі з 12-00 до 16-00
пропонуємо Вам скуштувати 50 різних страв з усього світу у
супроводі необмеженої кількості шампанського, французького білого
та червоного вина і живої музики. Поки Ви відпочиваєте, Ваші діти
чудово проведуть час у дитячій кімнаті

Діти до 6 років - безкоштовно, від 6 до 12 років - 50% знижка

THE HUB BAR & RESTAURANT

Для більш детальної інформації звертайтеся
по телефону: +38 (044) 205 1515 або reservation@encorekiev.com

Якщо зібрався у мандрівку,
бери з собою
ТревелСімку!

НАЙКРАЩИЙ
ПОДАРУНОК
ДЛЯ
МАНДРІВНИКА

ВИГІДНІ ТАРИФИ
на Інтернет зі старт-пакетом
TravelSIM Online

БЕЗКОШТОВНІ вхідні дзвінки у **140** країнах

Діє у > **190** країнах

ВІДСУТНІЯ ПЛАТА за з'єднання та абонплата

ПАКЕТНІ ПРОПОЗИЦІЇ, що дозволяють заощаджувати
ще більше: дзвінки, СМС, GPRS-Інтернет

БЕЗКОШТОВНІ дзвінки зі Skype та Viber на ТревелСімку

ВСІ можливі варіанти поповнення: portmone.com **VISA** **ізОХ** ПриватБанк

Інфолінія: (044) 223-8008 w.TravelSIM.ua